

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav Dálného východu

Bakalářská práce

Ondřej Vařil

Čínsko-tibetské vztahy za vlády dynastie Čching

Chinese-Tibetan Relationships under the Qing Dynasty

vedoucí práce:

Praha 2009

Mgr. Jakub Maršálek, Ph.D.

Za trpělivé vedení a konstruktivní připomínky děkuji vedoucímu práce Mgr. Jakubu Maršálkovi, Ph.D. Za cenné rady a doporučení rovněž děkuji Ondřeji Srbovi.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.

V Praze dne 20. 5. 2009

podpis:

Anotace

Práce se zabývá dějinami čínsko-tibetských vztahů za vlády dynastie Čching (1644-1911) z politicko-náboženského hlediska. V úvodu práce je nastíněn historický vývoj vzájemných vztahů obou regionů v období před nástupem mandžuské dynastie na čínský trůn. Dále jsou popsány proměny vztahu mandžuských císařů a tibetských politických a církevních hodnostářů ve světle událostí éry dynastie Čching. Zmíněny jsou i snahy Velké Británie o ustavení obchodní mise v Tibetu.

The present paper discusses the history of Chinese-Tibetan relations during the Qing dynasty (1644-1911) from a political and religious points of view. First, this work describes the history of mutual relationships between the territories prior to the rise of the Qing dynasty. Thereafter, the paper examines the transformation of the relationship between the Manchu emperors and Tibetan governmental and religious dignitaries in light of significant historical events. Great Britain's attempts to establish a commercial mission in Tibet are also discussed.

Klíčová slova

Čína, Tibet, Mandžuoové, dynastie Čching, dalajlama, amban, protektorát, Mongolové, Velká Británie

China, Tibet, Manchus, Qing dynasty, Dalai Lama, amban, protectorate, Mongols, Great Britain

Obsah

Poznámka k transkripcím	6
1. Úvod	7
2. Historické prameny	8
3. Od prvních kontaktů do pádu dynastie Ming.....	10
3.1. Jednotný tibetský stát a tchangská Čína	10
3.2. Období roztržtění a dynastie Sung	16
3.3. Vztahy s Mongoly a mongolskou Čínou.....	18
3.4. Mezidobí samostatnosti za dynastie Ming	22
4. Vztahy Tibetu a mandžuské Číny	25
4.1. Nástup Mandžů a první kontakty	25
4.2. Proměna vztahu	28
4.3. Posilování vlivu – období protektorátu	33
4.4. Pád protektorátu	41
5. Závěr.....	48
Použitá literatura	49

Poznámka k transkripčním

Kvůli náročnosti transkripce pchin-jin 拼音 pro nezasvěcené čtenáře používám pro přepis čínských pojmů v celé práci standardní českou transkripci vypracovanou prof. O. Švarným. Vzhledem k období, o kterém práce pojednává uvádím všechny čínské znaky v jejich nezjednodušené formě fan-tchi-c' 繁體字.

Tibetské a mongolské pojmy přejímám v podobě zavedené prof. J. Kolmašem v jeho překladových pracích (např. Žagabpa, C. W. D. (2001). *Dějiny Tibetu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.). Pouze některá mongolská jména či hodnosti byly pozměněny tak, aby více odpovídaly původnímu mongolskému zápisu a významu (např. Gušri-chán podle mong. „qayan“, čín. kche-chan 可汗 namísto Gušri-chan jako „qan“, chan 汗; „chán“ i „chan“ jsou rozdílné tituly v hierarchii mongolských vládců přičemž „chán“ je označení nejvyššího panovníka).

1. Úvod

V době nástupu Mandžůů na čínský trůn měly za sebou kontakty císařského dvora a Tibetu již minimálně tisíciletou historii, nikdy však jejich vztahy nenabýly takové intenzity jako za Čchingů. Přestože se v této práci nesnažím o zodpovězení otázek současných nároků Čínské lidové republiky na „vlastnictví“ Tibetu, je to dle mého názoru právě období vlády dynastie Čching, kdy byl položen základ chápání Tibetu jako neoddělitelné součásti Číny, a v němž by měly být hledány odpovědi na tyto sporné otázky.

Cílem této práce je podat obraz vývoje a proměn čínsko-tibetských politicko-náboženských vztahů tak, jak se utvářely v období vlády mandžuské dynastie Čching. Jelikož však Mandžuoové ve svém vztahu k Tibetu navázali na čínsko-tibetské kontakty předchozích epoch, pojednám v úvodní části širěji i o vývoji těchto vztahů v období před nástupem dynastie Čching na čínský trůn. Pozornost budu věnovat i specifickému vztahu nábožensko-politického patronátu, který se poprvé uplatnil již v období mongolské nadvlády ve střední Asii. Mandžuoové tento princip od Mongolů převzali, čímž se z Tibetu mezi všemi ostatními územími, kam dosáhla mandžuská moc, stal region, jemuž byla ze strany císaře věnována zvláštní pozornost. Pochopení tohoto osobitého vztahu pomůže vyjasnit otázku, proč panovníci dynastie Čching jevíli o Tibet takový zájem. Vzhledem ke značnému časovému rozpětí tématu se soustředím především na události, které měly na vývoj vzájemných vztahů nejzásadnější vliv, jako např. události spojené s působením Mongolů v Tibetu. Vývoj vnitřních událostí obou regionů zmiňuji jen potud, pokud mají přímou návaznost na téma této práce. V závěrečné části práce se pak budu zabývat prosazováním obchodních zájmů Velké Británie, díky nimž se Tibet bez vlastní vůle ocitl na poli mezinárodní politiky.

2. Historické prameny

Historické prameny pojednávající o vzájemných vztazích mandžuské Číny a Tibetu vycházejí z několika odlišných jazykových a kulturních prostředí. Mezi čínskými prameny je to zejména poslední ze série obsáhlých dynastických kronik, Čching š' kao 清史稿 neboli „Předběžný nástin dějin Číny za dynastie Čching“ sestavená po pádu dynastie Čching speciálně určenou komisí složenou z čínských a mandžuských historiků. Ještě před jejím plánovaným vydáním v roce 1927 došlo mezi hlavními redaktory k neshodám a materiál k chystané kronice byl jedním z mandžuských redaktorů přenesen do Mukdenu (Šen-jang), čímž vznikla dvě vydání, pekingské a mukdenské. Kronika obsahuje ve svém závěru ucelenou část s názvem Si-cang 西藏 „Tibet“, v níž jsou stručně shrnuty dějiny Tibetu do nástupu Mandžůů na čínský trůn v roce 1644 a dále zevrubně popsány čínsko-tibetské vztahy od nástupu dynastie Čching až do jejího pádu v roce 1911.

Dalším cenným pramenem čínské historiografie k tomuto tématu je Čching š' lu 清實錄 aneb „Pravdivé záznamy dynastie Čching“ vydané ve 30. letech 20. století vládou Mandžukua v Tokiu. Ačkoliv je toto dílo především deníkem císaře a císařského dvora, obsahuje také množství dokumentů přímo se týkajících politických či vojenských záležitostí impéria, včetně těch vztahujících se k otázkám Tibetu.

Tibetská historiografie neobsahuje podobně ucelená díla jako tradice čínská, soustředí se spíše na biografie jednotlivých významných postav. Životopisy dalajlamů, pančenlamů či dalších vysoce postavených církevních a světských hodnostářů podávají věrohodný obraz dobové situace, což v konzultaci s ostatními dostupnými materiály poskytuje bohatý a hodnotný zdroj informací.

Pro doplnění mozaiky historických pramenů vztahujících se k tomuto období je třeba uvést také díla evropských misionářů, jako např. jezuity

Ippolita Desideriho, jenž přebýval ve Lhase ve vypjatých letech 1716-1721, a který ve svém cestopise předložil velmi dobrý obraz dobové situace. Dalším materiálem, který může posloužit k sestavení co nejúplnějšího obrazu, jsou místní mongolské kroniky.

S ohledem na časový rozsah popisovaného období, množství významných událostí a charakter této práce využívám k jejímu sestavení především informací obsažených v sekundární literatuře, která ve velké většině z výše zmíněných pramenů přímo čerpá.

3. Od prvních kontaktů do pádu dynastie Ming

V sedmém století našeho letopočtu se na západ od hranic tchangského impéria zformoval silný tibetský stát, který se tchangským panovníkům velmi rychle stal noční můrou. Sjednocené tibetské kmeny se doslova během několika let staly hrozbou pro celou střední Asii a vojenskými výboji svým sousedům několikrát názorně předvedly, že se s nimi musí počítat. Poměrně intenzivní vztahy, které se v tomto období mezi Tibetem a Čínou vytvořily, se však zhroutily stejně rychle, jako samotný sjednocený tibetský stát a na intenzitě nabraly opět až za dynastie Čching po zhruba osmi staletích. V tomto mezidobí se zejména Tibet, rozdrobený na malá území pod správou lokálních mocipánů či klášterů, potýkal s vnitřními nepokoji a ani Čína nebyla ušetřena těžkých zkoušek. Přesto však i v těchto dobách ke kontaktům mezi oběma regiony docházelo a právě tehdy byly položeny základy vztahů na nichž vystavěli později v Tibetu svou autoritu Mandžuoové. Nástin dějin čínsko-tibetských vztahů od sedmého století do pádu dynastie Ming proto považuji za nezbytný k celkovému porozumění situaci, která vznikla v období vlády poslední čínské dynastie.

3.1. Jednotný tibetský stát a tchangská Čína

Přestože se v dobách dynastie Východní Chan 東漢 Číňané nejednou potýkali s kmeny Čchiang 羌, považovanými za předky tibetského etnika, a kmeny obývajícími oblast jezera Kōkenuur (čín. Čching-chaj chu 青海湖) v dnešní provincii Čching-chaj 青海, Tibetská náhorní plošina se nikdy nestala cílem čínských výbojů. Byla totiž, vzhledem ke své odlehlosti a nehostinnosti, naprosto nevyhovující pro usedlý zemědělský způsob života, typický pro chanské etnikum (čín. chan-cu 漢族), a tak ji Číňané nikdy nevěnovali přílišnou pozornost. Nezájem o tuto lokalitu vyplýval také z toho,

že hlouběji do vnitrozemí byla náhorní plošina velmi řídce osídlena a to povětšinou neorganizovanými zaostalými kmeny, které pro čínské impérium nepředstavovaly žádné reálné nebezpečí. Podle chanských dynastických kronik však již v tomto období mezi oběma regiony existovaly obchodní kontakty a podél obchodních stezek fungovala rozsáhlá tržiště. Existenci kulturních styků, ač blížeji nezaznamenaných v historických análech, dokládají i tibetské dějiny, neboť již z dob prvních historicky doložených tibetských panovníků (7. století n. l.) existují zmínky o užívání čínského léčitelství, astrologie a počtářských dovedností a praktik (Tulku 2006: 179).

Situace se začala měnit na přelomu šestého a sedmého století našeho letopočtu, kdy se tibetskému králi z dynastie Jarlung, Namri Songcänovi, podařilo sjednotit kmeny jižního a centrálního Tibetu, čímž připravil půdu pro svého syna, Songcän Gampa (?569–650), který z kmenového svazku udělal silný a výbojný stát. V této době se tibetská říše rozkládala od Himálaje na jihu po pohoří Nan-šan na severu a od hranic Kašmíru až k západní hranici dnešní provincie S'-čchuan 四川.

Jak uvádějí anály dynastie Tchang 唐 (618-907), první oficiální tibetské diplomatické poselstvo se s tributem dostavilo k čínskému císaři v roce 634 (Twitchett 1979: 230, Tulku 2006: 205). Tato mise byla následována žádostí krále Songcän Gampa o ruku čínské princezny Wen-čcheng 文成, vnučky druhého tchangského císaře Tchaj-cunga 太宗 (vládl 627–649). Tibetský král se totiž doslechl, že tchangské princezny byly dávány za manželky tchu-jü-chunským 吐谷渾 (východoturkickým) vládcům a dožadoval se stejných poct. Císař ale podcenil sílu a agresivitu Tibeťanů a požadavek jejich krále odmítl, načež tibetská armáda v počtu dvou set tisíc mužů zaútočila na jednu z prefektur na západní hranici S'-čchuanu. Císařské armádě se sice podařilo za cenu těžkých ztrát útok odrazit, ale dvůr si zřejmě poprvé uvědomil, s jak nebezpečným sousedem sdílí západní hranici. Když pak Songcän Gampo v roce 641 svou žádost o ruku princezny opakoval, bylo mu vyhověno. V princeznině družině přišli do Tibetu i řemeslníci a umělci, jejichž dovednost měla vliv na rané formování hmotné tibetské kultury. Společně s druhou manželkou krále Songcän Gampa, nepálskou princeznou Bhrkutí,

se Wen-čcheng výrazně zasloužila i o uvedení buddhismu do Tibetu. Přivezla s sebou totiž množství posvátných textů, které byly po zavedení tibetského písma hojně překládány, a také zlatou sochu Buddhy, která je dodnes v Tibetu nejuctívanější buddhistickou relikvií. Podle tibetské tradice měly obě princezny vliv i na výstavbu prvních chrámů a vznik náboženských představ a legend. Tibeťané si od císařského dvora vyžádali také znalce čínského písma, astrologie a počtářských technik a členové tibetské královské rodiny byli posíláni do Číny na studia. V prvních letech vlády císaře Kao-cunga 高宗 (vládl 650 – 683) Tibeťané žádali i o odborníky na výrobu hedvábí, vína, papíru a konstrukci obilných mlýnů (Twitchett 1979: 230).

Sňatková aliance mezi Čínou a Tibetem byla následována několika lety míru mezi oběma stranami, v nichž se Tibeťanům postupně podařilo upevnit svou moc nad již ovládaným územím a na úkor ostatních sousedů k tibetskému impériu připojit další oblasti. Po smrti krále Songcän Gampa a císaře Tchaj-cunga se ale vztahy rychle zhoršily. V obou zemích nastoupili na trůn prakticky ve stejnou dobu noví panovníci, kteří již dobrým sousedským vztahům nevěnovali tolik pozornosti. Na tibetské severovýchodní hranici docházelo k neustálým potyčkám mezi tibetskými a tchangskými vojsky. Tibeťané se neustále snažili rozšiřovat svá území i tam, kde již vlály tchangské korouhve a koncem sedmého století se dokonce zmocnili kontroly nad Hedvábnou cestou (Tulku 2006: 227). Tchangská vojska nebyla v bojích s Tibeťany příliš úspěšná, což vedlo k opakovaným sesazováním generálů z velitelských postů. Snahy o posílení vlastních pozic ústily v rozličná spojení, ať už např. s Tchu-jü-chuny na straně čínské, nebo se Západními Tůrky či Araby na straně tibetské. V roce 696 přišel tibetský ministr Gar Thiding k císařskému dvoru s troufalou mírovou nabídkou, aby tchangská Čína stáhla všechna vojska z centrální Asie a území západotürkických kmenů aby bylo rovným dílem rozděleno mezi Tchangu a Tibeťany. Císařovna Wu Ce-tchien 武則天 (vládla 684–705) původně nechtěla o něčem takovém ani slyšet, o pár let později si ale oba dvory mezi sebou ještě několik dalších mírových poselstev vyměnily.

K druhému a zároveň i poslednímu upevnění vzájemných vztahů sňatkem došlo na počátku osmého století, kdy byla tchangská princezna Ťin-čcheng 金成 provdána za tibetského krále Meagcchoma (704-?755) a jako svatební dar věnoval císař Čung-cung 中宗 (vládl 684 a znovu 705-710) Tibetu kus úrodné krajiny jihovýchodně od dnešního Si-ningu 西寧 (Tulku 2006: 237). I přes další sňatkové spojení ale vojenské srážky neustávaly a zejména s nástupem císaře Süan-cunga 玄宗 (712-756) na trůn nabyly na intenzitě. Snahy krále Meagcchoma o znovuobnovení míru nebyly na císařském dvoře vyslyšeny. Až v roce 734 byla na hranici mezi Tibetem a Čínou vztyčena stéla s vyrytým textem nové smlouvy, která upravovala hranici mezi oběma územími a smluvní strany zavazovala k dodržování míru. Stéla byla však velmi brzy povalena, a ačkoliv mezi Čchang-anem 長安 a Lhasou následujících patnáct let pravidelně proudila poselstva, boje ve skutečnosti neustaly.

Vrcholu své moci dosáhla tibetská říše patrně za krále Thisong Decāna (vládl 755-797). V roce 755 Čínou mohutně otrásl An Lu-šanovo 安祿山 povstání. Císařská vojska byla stažena ze vzdálených území k obraně hlavního města a potlačení rebelie, což poskytlo Tibetanům příležitost k další expanzi. Tibetanům se v roce 763 dokonce podařilo na čas obsadit tchangskou metropoli Čchang-an a ve vzniklých zmatcích dosadit na trůn bratra čínské princezny Ťin-čcheng, manželky dřívějšího krále Meagcchoma. Důvodem pro tuto invazi, jak je uvedeno v tchangských i tunchuangských dokumentech, bylo přerušení dodávky 50 000 štůček hedvábí, které Čína odváděla do Tibetu jako tribut (Tulku 2006: 263). Vláda dosazeného císaře však trvala jen několik týdnů a Tibetané byli zanedlouho z hlavního města vyhnáni.

Thisong Decān v roce 781 nově nastoupivšímu císaři poslal dopis, v němž odmítal označování Tibetu ve vzájemné korespondenci mezi oběma zeměmi za „poddaného Číny“ a trval na tom, aby tibetské dary posílané k císařskému dvoru přestaly být označovány jako tribut. Nárokoval si také nové vymezení hranice mezi Čínou a Tibetem. Císař Te-cung 德宗 (vládl 779-

805) všem královým požadavkům vyhověl (Tulku 2006: 264). Zanedlouho poté, v roce 783, byla mezi Čínou a Tibetem sepsána nová mírová smlouva o vymezení vlastních území, zavazující obě strany k jeho respektování. Rok nato dokonce tibetské oddíly pomáhaly císařským vojskům potlačit povstalecké síly v okolí Čchang-anu. Na oplátku měli Tibeťané dostat jistá území. Číňané však svůj slib nedodrželi, a tak boje vypukly nanovo.

Ani v tomto období se kontakty mezi oběma zeměmi neomezovaly jen na vojenské a politické konflikty. Historicky zřejmě nejvýznamnějším počinem krále Thisong Decāna v kulturní a náboženské sféře zároveň bylo prohlášení buddhismu za jedinou a pravou víru Tibetu. V Tibetu do té doby působily dvě hlavní tradice mahájánového buddhismu, indická a čínská (čchanová 禪). Jelikož bylo třeba napřed vyjasnit některé doktrinní otázky, svolal král do kláštera Samjä koncil, kde se mělo rozhodnout, které učení v rámci buddhismu budou Tibeťané následovat. Indická tradice nakonec v disputaci zvítězila, král ji vyhlásil za oficiální doktrínu a čínští učitelé byli vyzváni k opuštění Tibetu.

Thisong Decānovi následníci pokračovali v šíření slávy tibetského impéria, ale nástupnické šarvátky, které mezi nimi propukaly, předznamenaly blížící se konec dvoustleté vlády Tibeťanů v centrální Asii. Počátek devátého století byl ještě poznamenán vojenskými srážkami, ale v roce 822 došlo mezi tchangskou Čínou a tibetskou říší k sepsání slavné mírové smlouvy, jejíž text byl vytesán do tří kamenných stél, které byly vztyčeny po jedné v Čchang-anu, v Gugumeru na dojednané hranici a ve Lhase před chrámem Džókhang, kde je k vidění dodnes.¹ V těchto dobách, za vlády silně probuddhisticky orientovaného krále Ralpačāna (815-838), došlo také k výraznému oživení kulturního života. Jak z Číny, tak z ostatních zemí proudila do Tibetu diplomatická poselstva a družiny řemeslníků a učenců. V zemi vyrůstaly desítky klášterů, jejichž osazenstvo díky králově náklonnosti získávalo značný vliv.

¹ Text smlouvy viz Žagabpa 2001: 311.

V roce 838 nastoupil, po zřejmě zinscenované smrti svého bratra Ralpačana, na lhaský trůn probönistický² král Langdarma, který zahájil rozsáhlou perzekuci buddhistů. Utlačování své víry nesnesl však jeden z mnichů, a tak krále v roce 842 zabil. Smrt krále a nástupnické spory uvrhly zemi do zmatků. Království se rozpadlo na množství menších knížectví pod správou Langdarmových dědiců, generálů či mocných klanů a dříve dobytá území postupně podléhala Ujgurům nebo Tůrkům. Vtahy mezi Čínou a Tibetem byly přerušeny, neboť v Tibetu již neexistovala žádná ústřední vláda, která by mohla za celou zemi jednat a samotná Čína se potýkala s vnitřními problémy předcházejícími pád dynastie Tchang v roce 907.

Vzájemné kontakty byly zpřetrhány po zhruba dvou stoletích čilé kulturní, náboženské a politické výměny, ale také vojenských střetnutí a územních záborů. Tchangské anály pro toto období zaznamenávají více než sto úředních poselstev, která si mezi sebou Čchang-an a Lhasa vyměnily. Čínští císaři a tibetští králové mezi sebou uzavřeli minimálně osm důležitých bilaterálních smluv, z nichž patrně nejdůležitější byla ta z roku 822 (Kolmaš 1967: 9). Z výše uvedeného je patrné, že v počátečním období máme co do činění se dvěma suverénními státními útvary, ač od základu jinak vyvinutými a organizovanými, které se navzájem významně ovlivňovaly v mnoha sférách. Přes všechny vojenské konflikty měly obě strany mnohokrát vůli uzavřít příměří a vytvořit politickou alianci, kterážto snaha však nikdy nevydržela příliš dlouho. Oboustranný vnější klid zbraní zapříčinil až zánik centrální moci, který zrak obou zemí nasměroval k jiným problémům a hrozbám.

² Bön je původní tibetská předbuddhistická náboženská tradice, založená na středoasijském šamanismu a animismu, která záhy po příchodu buddhismu do Tibetu vstřebala mnoho jeho prvků a vytvořila paralelní neortodoxní tradici. Tibetský buddhismus je bönem také velmi silně ovlivněn.

3.2. Období roztržtosti a dynastie Sung

S pádem dynastie Tchang v roce 907 se Čína rozpadla na množství malých státních útvarů, které byly pod trvalou hrozbou stále nebezpečnějších severních sousedů, Kitanů (dynastie Liao 遼, 916-1124). Právě kvůli kitanské hrozbě ze severu nebyl ani jeden z těchto státek schopen upřít své úsilí jinam než k obraně svého teritoria. Konkurence v Centrální planině a jejím okolí byla příliš vysoká. Dobývání jiných území by kterýkoliv z malých států oslabilo a učinilo by z něj snadnou kořist pro jeho souseda. Z tohoto důvodu zůstala také území ležící západně od rozdrobené Číny stranou zájmu dobyvatelů a život na Tibetské náhorní plošině tak ubíhal prakticky bez kontaktů s čínským živlem. Nejednotný, odlehlý a ekonomicky chudý region, jakým Tibet tehdy byl, nepředstavoval pro státní útvary na čínském území žádnou hrozbu.

V podobné situaci jako Čína se nacházel i samotný Tibet, který až do roku 1247 postrádal cokoliv, co by alespoň vzdáleně připomínalo ústřední vládu (Žagabpa 2001: 59). V centrálním Tibetu spolu soupeřili samozvaní vládcí, zatímco potomci jarlungských králů zde postupně ztráceli svou moc. Jediným poměrně stabilním územím byl západní Tibet, kde se usadil jeden z Langdarmových synů a založil zde království Guge, silně orientované na buddhistickou víru. Právě orientace na buddhismus zapříčinila, že království Guge udržovalo zahraniční kontakty především se svým jižním sousedem, Indií. Odtud totiž přicházely do Tibetu impulzy k dalšímu šíření Buddhovy nauky a vzhledem k neutěšenému politickému stavu centrálního Tibetu, to bylo právě království Guge, kde tyto impulzy našly svou, dosud nebývalou odezvu.

O kontaktové vakuu mezi Čínou a Tibetem vypovídá i skromné množství záznamů v dynastických kronikách období Pěti dynastií (907-960). Zatímco tchangské kroniky obsahují plné dva svazky záznamů týkajících se Tibetu, v kronikách z období Pěti dynastií podobný oddíl obsahuje necelý jeden tisíc znaků (Kolmaš 1967: 13).

Podobná situace na obou stranách přetrvávala i za dynastie Sung 宋 (960-1279). Přestože se jejím prvním vládcům podařilo sjednotit značnou část Číny, severní hrozbu Kitanů se jim odvrátit nepodařilo, což mělo značný vliv na zahraniční i domácí politiku sungské říše, která se tak soustředila především na udržení svého území a vnitřní stabilitu. Do hry o území navíc později vstoupili i Tangutové, kteří si svůj stát založili v oblastech dnešních provincií Čching-chaj a Kan-su 甘肅, a tudíž sungští panovníci čelili nebezpečí hrozcímu z více směrů. Kartami ale nakonec zamíchal až další z tunguzských kmenů, Džurčeni, kteří v roce 1124 dobyli kitanskou říši Liao a sever sungské říše. Císařský dvůr byl přesunut na jih do Lin-anu 臨安, dnešního Chang-čou 杭州, kde pokračoval ve spravování jižní části svého původního území pod jménem dynastie Jižní Sung 南宋.

Dobytím severních čínských území došlo i k posunu hranic, které Tibet po staletí s Čínou sdílel. Zatímco v dobách dynastie Tchang měl na severu a východě Tibet společnou hranici výhradně s Čínou, od jedenáctého století Tibet hraničil na severozápadě a severu s říší Karakitanů,³ na severu a severovýchodě s Tanguty a na východě s Džurčeny. V dobách dynastie Jižní Sung měl Tibet s Čínou společnou hranici pouze na jihu a jihovýchodě. Intenzita čínsko – tibetských vztahů v těchto dobách, i podle nedostatku dochovaných dokumentů, postupně klesla na úroveň jen o málo vyšší, než bývala v období před sedmým stoletím (Kolmaš 1967: 17).

V Tibetu se mezitím prohluboval proces dezintegrace. Buddhická církev, která toho času prožívala mohutný rozkvět, se postupně rozdělila do několika hlavních škol s množstvím rozličných odnoží, které mezi sebou soupeřily o své následovníky a moc nad co největším územím. Jednotlivé kláštery, podporované majetnými mecenáši z řad lokálních knížat, se brzy staly centry veškerého politického, ekonomického a společenského života a vyplnily tak politické vakuum, vytvořené pádem centrální vlády v polovině

³ Po dobytí kitanské říše Liao Džurčeny v roce 1124 uprchli kitanští vůdci na západ do střední Asie, kde založili nové království pod jménem Západní Liao (1124-1211), známé také jako říše Karakitanů, neboli Černých Kitanů, která pak sousedila s neobydlenými severními oblastmi Tibetské plošiny.

devátého století (Kolmaš 1967: 16). K převzetí absolutní kontroly nad celým územím však buddhistickým školám chyběla vojenská síla, kterýžto nedostatek pomohli v následujícím období vyřešit Mongolové.

3.3. Vztahy s Mongoly a mongolskou Čínou

Po téměř čtyřech stoletích praktického bezvládní se v následujícím období v Tibetu za přítomnosti cizí síly začal formovat vztah, který na následující staletí určil postavení Tibetu nejprve vůči Mongolům a později i vůči mandžuské Číně.

V roce 1227 si mongolské hordy podmanily tangutský stát, jehož území bylo začleněno do mongolské říše, čímž se Mongolové stali přímými sousedy tibetského území. Čingischánův vnuk Godan, který toto nově dobyté území z oblasti dnešního Lan-čou 蘭州 spravoval, vyslal do nitra Tibetu výzvědnou vojenskou misi, která zpět přinesla zprávy mimo jiné i o tehdy vlivné buddhistické škole Sakjapa. Godan si k sobě poté pozval jejího představeného, Sakya-panditu, který se i se svým synovcem Phagpou v roce 1245 k chánovu dvoru dostavil. Důvod, který vedl mongolského prince k pozvání významného lamy ke dvoru, byl zřejmě takový, že Godan potřeboval uvést tehdy rozvinutější kulturu, v tomto případě tibetskou, mezi svůj lid a zavést ve své zemi jednotnou víru. Sakya-pandita naopak v pozvání pravděpodobně spatřoval příležitost k upevnění své vlastní pozice mezi soupeřícími školami v decentralizovaném Tibetu tím, že si na svou stranu získá náklonnost prince Godana a jeho vojsk (Kolmaš 1967: 20). Záměry obou strany došly naplnění, a tak se zde poprvé uplatnil specifický vztah kněze – představeného buddhistické církve a jeho patrona – vládce suverénního území. Sakya-pandita se stal Godanovým osobním duchovním učitelem, za což mu byla svěřena moc nad centrálním Tibetem, čímž se stal prvním teokratickým vládcem Tibetu s jistotou mongolských vojsk za zády.

Po smrti Sakya-pandity v roce 1251 ho na postu duchovního učitele mongolských chánů vystřídal jeho synovec Phagpa, který byl brzy povolán nejschopnějším z Čingischánových vnuků, princem Kublajem, aby mu poskytl poučení o Buddhově nauce. Když se pak Kublaj v roce 1260 stal v Karakorumu chánem, jmenoval Phagpu nejvyšším státním učitelem (čín. Kuo-š' 國師) a tibetský buddhismus prohlásil oficiálním státním náboženstvím celé východní části mongolského impéria. Na chánovu žádost vytvořil Phagpa na základě tibetské abecedy i nové písmo, zvané kvadrátní, po tvůrci pojmenované Phagpa, které bylo Kublajem zavedeno do úřední praxe. Pro svou těžkopádnost však toto písmo nikdy nenahradilo písma původní a za krátkou dobu se přestalo užívat zcela.

Phagpa se, stejně jako jeho strýc, stal nejvyšším církevním představeným Tibetu, přestože pobýval povětšinou na chánově dvoře, a škola Sakjapa si prakticky na celé období mongolské nadvlády ve východní Asii udržela výsadní postavení mezi ostatními školami tibetského buddhismu. Skutečnou správu nad Tibetem však vykonával pönčhen („velký pán“), úředník se sídlem v hlavním klášteře Sakjapy, Sakja, pod nímž bylo dalších třináct thipönů („myriarchů“), kteří spravovali svá vlastní území (13 myriarchií), na které byl centrální Tibet rozdělen. Pönčhen byl pravidelně jmenován mongolským dvorem v Chánbaliku (dnešním Pekingu), kam byl po dobytí severní Číny Kublajchánem v roce 1263 mongolský dvůr přesunut z Karakorumu. Tibet se tak prakticky stal svého druhu mongolským protektorátem, který měl ale mezi ostatními územími ovládanými Mongoly zcela speciální postavení, neboť Kublajchán získal v přijetí tibetského buddhismu za státní náboženství mocný ideologický nástroj k utužení své moci nad Čínou a ostatními dobytými územími (Kolmaš 1976: 23), díky čemuž se Tibetanům ze strany Mongolů dostávalo velkých poct.

Po definitivním zlomení odporu dynastie Jižní Sung a založení mongolské dynastie Jüan 元 v roce 1279 (u moci do roku 1368), dostala i správa Tibetu institucionalizovanou podobu. Přeměnou staršího, podobně fungujícího úřadu, vznikl v roce 1288 úřad pro „šíření vlády“ (čín. Sün-čeng jüan 宣政院) pod jehož pravomoc spadal jak dozor nad státním náboženstvím,

tak kontrola tibetských politických záležitostí. Hlavou tohoto úřadu se stal nejvyšší státní učitel a jednou z jeho povinností bylo doporučovat vhodné úředníky na post pönčena. Tomuto úřadu byli přímo zodpovědní i dva vojenští úředníci se sídlem v centrálním Tibetu a dva v Tibetu západním.

Centralizace moci a hromadění majetku v rukou sakjaských představitelů ale naprosto přirozeně po čase vedlo k poklesu morálky a tím i diskreditaci celé školy. Proti nadvládě mravně pokleslé Sakjapy a nakonec i proti mongolskému vlivu v Tibetu se postupně zvedala čím dál tím větší vlna odporu mezi ostatními školami i mocnými šlechtickými rody. Smrtí Kublajchána v roce 1295 navíc skončila bezvýhradná podpora Sakjapy na mongolském dvoře v Chánbaliku, neboť jeho nástupci si ke dvoru zvali i představitele ostatních škol. Spolu s upadající mocí mongolských císařů v Číně se tak ke svému konci blížila i suverenita školy Sakjapa v Tibetu. Definitivní tečku za její nadvládou udělal v roce 1359 šlechtický rod Phagmodu ve spojení s buddhistickou školou Digungpa, jejichž představitelé převzali světskou i duchovní moc v centrálním Tibetu. Po několika staletích politické rozdrobenosti a téměř sto let trvající teokracii školy Sakjapa se minimálně centrální Tibet opět ocitl pod jednotnou správou světských panovníků, ovšem nyní již nevyhnutelně s významným vlivem další z buddhistických škol. V posledních desetiletích své vlády neměla už dynastie Jüan síly na udržení pořádku ve vnitřní Číně, natož na ovlivňování dějů ve vzdálených oblastech, které jí však formálně stále náležely. Tibet si tak již několik let před tím, než byli Mongolové v roce 1368 z Číny vyhnáni, žil svým vlastním životem.

Období mongolské nadvlády v Asii se stalo vůbec prvním, kdy se Tibet dostal pod přímou kontrolu cizí mocnosti. I přes výjimečný vztah kněze a jeho patrona, který mezi sebou chánové a jejich duchovní učitelé udržovali, je na pozadí zcela zřejmá vojenská hrozba, kterou pro decentralizovaný Tibet představovaly mongolské hordy připravené zasáhnout při sebemenším

projevu odporu. Nakonec i ono první pozvání Sakja-pandity ke Godanovu dvoru nebylo ničím jiným než zdvořile formulovaným ultimátem.⁴

Za zmínku v této souvislosti stojí argumenty, tak často v současnosti předkládané čínskou stranou, že počátky čínské svrchovanosti nad Tibetem se datují právě do tohoto období. Za všechny uveďme jeden, otištěný v informační brožuře *Tibet včera a dnes*, vydané Velvyslanectvím Čínské lidové republiky (2001: 4):

Ve 13. století vzrostla síla mongolské etnické skupiny severní Číny a v roce 1206 vybudovala mongolský chanát. Různé politické síly v tibetské oblasti postupně přislíbily mongolskému chanátu poddanství. Po nástupu mongolské dynastie Jüan se Tibet stal ihned administrativní oblastí pod přímou správou ústřední vlády této čínské dynastie.

Přeskočme debatu o Mongolech třináctého století coby etnické skupině severní Číny a vysvětleme si na několika bodech historickou nepodloženost takových výroků. Z výše uvedených skutečností je jasné, že Mongolové si podmanili Tibet pro své zájmy ještě před tím, než dobyli čínské území. Po vyvrácení dynastie Jižní Sung, která se o Tibet vzhledem ke svému chatrnému postavení zajímat ani nemohla, a založení dynastie Jüan, se Tibet a Čína ocitly na stejné úrovni, totiž zemi podmaněných mongolskými dobyvateli. Je důležité zmínit i to, že Mongolové spravovali Tibet prostřednictvím instituce pönčena již v dobách, kdy byl jih Číny stále ještě v rukách Jižních Sungů, z čínského pohledu jediné legitimní moci v zemi (Kolmaš 1967: 23). S tím dále souvisí i nahlížení chanského etnika na mongolské vládní intermezzo v Číně. Dynastie Jüan byla a je dodnes chápána jako vetřelecká dynastie, která svým vpádem udělala z Chanů podřadnou vrstvu obyvatelstva a Číňané ji tak chápou jako dobu útisku čínského ducha. Mállokterý Číňan proto na dynastii Jüan nahlíží jako na „čínskou“, jak uvádí brožura čínské ambasády. Záměr užití tohoto výrazu je zde však zcela evidentní. Je tedy zřejmé, že pokud bychom skutečně měli na

⁴ Text Godanova dopisu představenému školy Sakjapa viz Žagabpa 2001: 65.

základě historických událostí tohoto období někomu přiznat nárok na suverenitu nad Tibetem, určitě by to byli pouze Mongolové, kteří by si však podle stejné logiky mohli nárokovat správu většiny Eurasie. Nesmyslnost všech podobných nároků je očividná.

3.4. Mezidobí samostatnosti za dynastie Ming

Již ke konci vlády dynastie Jüan neměl císařský dvůr na dění v Tibetu žádný vliv. Vysoce postavení lamové různých škol byli ke dvoru sice stále zváni, ale jejich náboženské mise již neměly se světskou mocí jejich domovských škol nic společného. Tento stav zdělila i následující dynastie Ming 明 (1368-1644), na kterou v roce 1368 po Mongolech formálně přešel mimo jiné i úřední dohled nad Tibetem. Noví vládcí Číny vůči Tibetu zachovávali takřka stejnou politiku, kterou zavedli Mongolové, ale jejich zájem o tento odlehlý region nebyl ani zdaleka takový jako u předchozí dynastie. Úřad pro tibetské záležitosti přestal po čase plnit svou funkci a bylo také upuštěno od jmenování pönčhenů. Mingští císaři byli až příliš zaneprázdněni velkolepými architektonickými projekty, neúspěšnými snahami o zámořské objevy či později nájezdy Mongolů ze severu a pirátstvím na pobřeží, což odsunulo dění v Tibetu na okraj císařských zájmů. Tradice duchovních učitelů a náboženských misí se ale udržela, a tak mezi Tibetem a císařským dvorem i nadále proudila četná poselstva a byly udělovány zvučné tituly. Mingští císaři si oblíbili zejména školu Karmapa, jejímž představitelům se mezi ostatními duchovními z Tibetu dostávalo největší pozornosti.

Události na náhorní plošině ubíhaly svou vlastní cestou, bez ohledu na vůli mingského dvora. Po necelých sto letech vlády v centrálním Tibetu byl rod Phagmodu v první polovině 15. století vystřídán rodinou Rinpung, po níž v roce 1565 převzal moc rod Cangpa. Oba tyto rody podporovaly na císařském dvoře oblíbenou školu Karmapa, která se v tomto období stala

nejvyšší duchovní autoritou, ale správu nad centrálním Tibetem tyto rody vykonávaly bez jakéhokoliv vlivu císařské autority. Z tohoto důvodu je neopodstatněné uvažovat o Tibetu jako o vazalu mingské Číny (Richardson 1962: 38).

Hromadění majetku, mocenské pŕtky a všeobecný dlouhotrvající ŕpadek morálky mezi buddhistickými školami dal vzniknout nové reformované odnoži, která kladla důraz na striktní dodržování mnišské disciplíny a hluboké filozofické vzdělání. Po navázání kontaktů s vůdcem tŕmedských Mongolů Altan-chánem ve druhé polovině šestnáctého století se Gelugpa, jak se tato nová škola nazývá, rychle vyšplhala mezi nejvlivnější buddhistické tradice v zemi a později svedla s ostatními školami a rody vítězný boj o nejvyšší mocenskou příčku. Byl to právě Altan-chán, který po své konverzi na buddhistickou víru udělil představenému Gelugpy titul dalajlama (dalaj = mong. „oceán“ [moudrosti]). Nezájem čínských císařů o dění na náhorní planině dal mongolským kmenům příležitost opět posílit své postavení v tomto regionu nábožensko-politickými svazky. Když v roce 1642 pátý dalajlama požádal chošŕdské Mongoly o pomoc v bojích proti rodu Cangpa a škole Karmapa, jejich vůdce Gušři-chán příliš dlouho neváhal, nabízené příležitosti se chopil a porážkou dalajlamových soupeřů z představeného Gelugpy učinil náboženskou i světskou hlavu Tibetu. Ze školy Gelug se tak díky vydatné pomoci mongolských vojsk stala prakticky nová vládnoucí tibetská dynastie. Gušři-chánovi a jeho potomkům byl za poskytnuté služby dalajlamou udělen dědičný titul „Kráľ Tibetu“⁵ a část chošŕdské armády byla trvale usídlena u jezera Namccho severně od Lhasy.

Mingští císaři pravděpodobně chápali Tibet jako svůj protektorát, kromě výměny mnoha náboženských poselstev a udělování honosných titulů

⁵ Tento titul měl podle Petecha (1973: 8-9) z Gušři-chána a jeho potomků učinit faktické držitele politické a vojenské moci v Tibetu. Jejich nevýhodou však bylo, že jako nomádi sídlili ve stepích severovýchodně od Lhasy, nedaleko jezera Namccho a tedy mimo dění hlavního města. Byli také formálními představiteli civilní vlády, ale výkonnou moc delegovali na desiho („administrátora“ či „regenta“, funkce zavedená pátým dalajlamou). S politickou neschopností Gušři-chánových následníků se však titul „Kráľ Tibetu“ postupně stával spíše čestnou funkcí a skutečnou politickou moc ve svých rukách soustředil pátý dalajlama a po něm desi Sanggja Gjamccho (viz dále).

však žádné hlubší svazky mezi centrálním Tibetem a císařským dvorem prakticky neexistovaly. V posledních desetiletích své vlády Mingové o Tibet nejevili pražádný zájem, neboť byli příliš zaměstnaní vnitřními problémy své země a nájezdy kočovných kmenů ze severu.

4. Vztahy Tibetu a mandžuské Číny

Počátkem 17. století se Čína zmítala vnitřními nepokoji a vláda dynastie Ming nevyhnutelně spěla ke svému konci. Za branami Velké zdi čekali Mandžuoové na příležitost k usurpaci moci, která se jim naskytla v roce 1644. Pod záminkou pomoci upadající dynastii před povstalcí se Mandžuoové zmocnili trůnu v Pekingu a vyhlásili vládu dynastie Čching. Ani Tibet nebyl v těchto dobách vnitřních nepokojů ušetřen. Spolu s rostoucím vlivem nejmladší školy tibetského buddhismu Gelugpy rostla i nespokojenost lokálních mocipánů a ostatních buddhistických škol, které ztrátu moci nesly jen velmi těžce. Představitelé vládnoucích rodů se střetávali v krvavých bitvách, při nichž nezůstávaly pozadu ani kláštery nejvlivnějších linií. Stoupenci jedné školy nezřídka vypálili klášter školy druhé, často docházelo i k násilným záborům konkurenčních klášterů. Mocnými hybateli tibetských dějin této doby byli Mongolové, jejichž přímý vliv na události v Tibetu má kořeny v první polovině 13. století. Do sedmnáctého století se však ochranná ruka mongolských chánů přesunula ze školy Sakjapa na Gelugpu, což z ní, spolu s její vzrůstající oblibou mezi mnichy i laiky, učinilo školu nejmocnější. V Číně i v Tibetu došlo tedy ve stejnou dobu k radikální změně politické situace a i vzájemné vztahy obou zemí tím v budoucnu získaly nové kvality.

4.1. Nástup Mandžůů a první kontakty

K navázání prvních kontaktů mezi mandžuskými císaři a čelnými představiteli tibetského buddhismu (a tedy i pozdějšími politickými představiteli Tibetu) došlo ještě před tím, než mandžuská vojska prošla branami Dlouhé zdi na jih. Patrně to byl velký vliv tibetských „držitelů Buddhovy nauky“ na Mongoly, co přimělo Mandžuy zaměřit svůj pohled jihozápadním směrem. Koncem šestnáctého století někteří mongolští náčelníci konvertovali k buddhismu a přeměnili svá sídla v centra víry a

vzdělanosti. Ačkoliv samotní mandžušti vládci projevovali jen malý zájem stát se buddhisty, mongolská oddanost Buddhově nauce jim poskytovala mocný nástroj k jejich kontrole (Li 2002: 64). Velmi schopný vládce Chuang Tchaj-ti 皇太極 (vládl 1626-1643), zakladatel dynastie Čching 清 („Čistá“), proto v roce 1639, také na návrh několika mongolských náčelníků, pozval pátého dalajlamu do Mukdenu, tehdejšího hlavního města mandžuské říše. Dalajlama sice tehdy ještě osobně do Mukdenu nepřijel, ale v roce 1640 poslal k mandžuskému císaři poselstvo s dopisem, ve kterém podle Rockhilla (1998: 8) prosí panovníka, aby vzal žlutou školu (Gelugpa) pod svou ochranu. Ahmad (1970: 158-159) naproti tomu uvádí, že dopis žádnou takovou prosbu neobsahuje a navíc je z jeho obsahu zjevné, že dalajlama chápal mandžuského panovníka pouze jako jednoho z dalších vládců na území Tibetu, Mongolska či Mandžuska, kteří byli věřícími a zároveň patrony buddhismu. Ať už byla motivace obou stran jakákoliv, bylo to vůbec poprvé, kdy došlo k navázání kontaktu mezi mandžuským dvorem a Lhasou.

V roce 1644 se Mandžuoové zmocnili Pekingu a zahájili tak poslední císařskou éru v čínských dějinách. Peking a Lhasa si ve 40. letech 17. století vyměnily několik zdvořilostních poselstev a první mandžuský císař na čínském trůně, Šun-č' 順治 (vládl 1644-1662), několikrát vyzýval pátého dalajlamu k návštěvě Pekingu. Ten nakonec pozvání přijal a roku 1653 byl u císařského dvora s velikými poctami uvítán. V té době byl již tibetský buddhismus u severských kočovných národů plně etablován a pátý dalajlama byl proto, coby nejvyšší představený tibetského buddhismu, přijat císařem jako někdo, kdo by svým vlivem mohl Mandžuoům pomoci uklidňovat horké hlavy mongolských náčelníků (Bell 1998: 34; Slobodník 2007: 37). Dalajlama zaujal při audienci místo po pravém boku císaře a údajně i ve stejné výši, což naznačuje, že byl panovníkem vnímán jako vážený, ne-li rovnocenný partner (Rockhill 1998: 15). Pátý dalajlama skutečně několikrát tímto způsobem zafungoval, když prostřednictvím svých vyslanců domluvil výbojným mongolským hordám (Ahmad 1970: 148-149). Na cestě zpět do Lhasy zastihli dalajlamu císařovi vyslanci, kteří dalajlamovi předali zlatou

pečeť a zlatem psaný dopis, kterým mladý císař vzdával dalajlamovi hold a udělil mu zvukné tituly:

[...] Tímto zlatým dopisem a pečeti je Ti udělen titul „Velký, dobrotivý, nespoutaný Buddha Západního ráje, ten kdo panuje nad buddhistickou vírou celého podnebesí, všepřonikající Vadžradhara dalajlama“. Zrodil ses do této doby, abys přinesl rozkvět Buddhovu učení a za všech okolností šířil Dharmu ku prospěchu všech živých bytostí. Cožpak to pro nás není požehnáním?⁶

Ahmad (1970: 183) poukazuje na rozdílnost vnímání dalajlamovy návštěvy v Pekingu, tak jak se projevuje v čínských a tibetských pramenech. Čínské prameny detailně informují především o problematice protokolu přijetí dalajlamy na císařském dvoře: zda císař má vyjet dalajlamově družině naproti, či zda je vhodné, aby se císař tázal na dalajlamovo zdraví. Pro tibetskou stranu byla návštěva jednoduše misionářskou cestou k navázání vztahu mezi dalajlamou a císařem, coby dvěma suverény, za účelem obrácení Číny, Mongolska a Tibetu na buddhistickou víru pod vedením školy Gelug. Především v očích čínských hodnostářů na mandžuském císařském dvoře se však, ryze dle tradičního konceptu čínské nadřazenosti nad okolními národy, jeví návštěva jako setkání politicky nadřazeného – císaře s jeho poddaným – dalajlamou.

Za života pátého dalajlamy existoval mezi dynastií Čching a Tibeťany vztah náboženského patronátu, podobný vztahu mezi Tibeťany a Mongoly ve třináctém století. Zatímco Čingischánovi a později Godanovi Mongolové si tento vztah zajistili s početnou armádou za zády, Mandžuoové se zpočátku v Tibetu vojensky a politicky neangažovali vůbec. Kontakt mezi oběma hlavními městy se zpočátku udržoval pouze na úrovni výměny četných poselstev, dopisů a honosných titulů. Užitá rovina vzájemného vztahu zdála se být pro začátek oboustranně vyhovující variantou, ale s prohlubováním kontaktů a novými politickými událostmi jakoby se ručička

⁶ Li Pcheng-nien 李鹏年 et al. (ed.) 1998: 31.

vah s mírou prosazování vlastní vůle začala pomalu přiklánět na stranu císařského dvora v Pekingu.

4.2. Proměna vztahu

V roce 1673 se na jihu a jihozápadě Číny rozhořelo mohutné povstání iniciované bývalým mingským generálem a dřívějším mandžuským spojencem Wu San-kuejem 吳三桂. Jak generál Wu San-kuej, tak druhý mandžuský císař Kchang-si 康熙 (vládl 1662-1722) se snažili získat si dalajlamu na svou stranu. Mocným mužem tibetské politiky v té době ale byl velmi schopný desi („administrátor“ či „regent“, úřad založený pátým dalajlamou) Sanggjä Gjamccho, který se netajil svým nepřátelským postojem vůči císaři (Kolmaš 1967: 36). Když císař rozkázal kökenuurským Mongolům, aby se vydali potlačit Wu San-kuejovu vzpouru v S'-čchuanu, poslal desi jménem dalajlamy císaři dopis, ve kterém se generála zastával (Rockhill 1998: 16).

Když v roce 1682 pátý dalajlama zemřel, Sanggjä Gjamccho se rozhodl, snad pro zachování stability v zemi, snad pro soustředění moci do svých rukou a podpoření svých administrativních kroků dalajlamovou autoritou, jeho smrt utajit (Bell 1992: 134). Ve stejné době se vůdce ojratských Džúngarů, Galdan, snažil sjednotit mongolské kmeny a vytvořit novou mongolskou říši. Ještě před svou smrtí se i na císařovu žádost snažil pátý dalajlama několikrát Galdanovým dobytčným snahám zabránit, spoléhaje na jeho oddanost víře, nikdy ale s trvalým účinkem. Sanggjä Gjamccho v roce 1689 vyslal do Pekingu poselstvo, které jménem dalajlamy (tehdy již sedm let mrtvého) doporučovalo císaři, aby Galdanovi ustoupil v některých bodech jeho požadavků. To jen podnítilo císařovu nedůvěru vůči desimu, a tak, jelikož se proslýchalo, že pátý dalajlama již dlouhou dobu nežije, vyslal do Lhasy svého zmocněnce, aby prověřil situaci. Desimu se ale podařilo vše zamaskovat tak, že se císaři nedostalo žádných konkrétních informací. Přes

mnohá vyjednávání nakonec došlo mezi císařskými vojsky a Galdanem k boji, v němž byl Galdan roku 1696 poražen. Císař se od jednoho ze zajatců měl dozvědět, že dalajlama je skutečně již mnoho let po smrti, čímž se potvrdila jeho podezření. Na desího byla následně císařem svalena veškerá zodpovědnost za válku s ojratskými Džúngary (Rockhill 1998: 21).

Během vojenských tažení proti Galdanovi mezi lety 1690 a 1696 vstoupila císařská armáda vůbec poprvé na území Tibetu a zabrala údolí řek Si-ning 西寧 a Ta-tchung 大通 v oblasti Amdo (dnešní provincie Čching-chaj). Ahmad (1970: 300) zde upozorňuje na paralelu anexe tibetského území císařskou armádou na cestě za západními Mongoly a podobné situace ze 13. století, kdy Mongolové podobným způsobem obsadili tibetské území⁷ na výpravě za zbytky jihosungského režimu. Zraky Kublajových Mongolů a čchingské císařské armády byly tedy upřeny jiným směrem, Tibet se stal pouze jakousi užitečnou zastávkou na cestě za podstatnějsími cíli. Tibet tak, podle Ahmada (1970: 300), „hrál v dějinách mongolského a mandžuského impéria pouze vedlejší roli.“ V roce 1700 pak císař využil rostoucího napětí také k obsazení Ta-ťien-lu 打箭鑪 (tib. Darcendo), strategického místa na cestě ze Lhasy do S'-čchuanu (Bell 1998: 35).

Desimu Sanggjä Gjamcchovi se podařilo několika smířlivými dopisy uchlácholit císaře, ale jeho důvěru už zpět nezískal. Zatímco tajil smrt pátého dalajlamy, potají se v ústraní postaral o vyhledání a výchovu nového převtělence, kterého v roce 1697 spolu s veřejným prohlášením o smrti pátého dalajlamy dosadil na trůn v Potále jako šestého dalajlamu Cchangjang Gjamccha. Buddhistický velekněz se ale již ve velmi mladém věku ukázal spíše jako náruživý piják a milovník, než jako oddaný student náboženských textů. O svých nočních dobrodružstvích v uličkách staré Lhasy zanechal zprávy ve svých verších, které rychle zdomácněly u nejširších vrstev tibetského obyvatelstva a přinesly mu velkou popularitu u obyčejného

⁷ Stranou zde ponechávám diskuzi o tom, jak velký vliv měla lhaská vláda na dění na území dnešní provincie Čching-chaj a do jaké míry je tedy oprávněné tyto odlehlé končiny, v té době kromě Tibeťanů obývané především mongolskými etniky, nazývat tibetským územím (jakkoliv jsou dnes chápány jako součást historického, resp. etnického Tibetu).

lidu. Díky dalajlamovu nezájmu o záležitosti vlády zůstala prakticky i nadále faktická moc nad zemí v rukách regenta, který se z pochopitelných důvodů nijak nesnažil status quo měnit.

Zhruba ve stejné době, kdy byl intronizován nový dalajlama, se pátým v řadě mongolských „Kráľů Tibetu“ stal energický Lhabzang-chán, který se rozhodl dědičnému titulu poprvé udělenému jeho dědovi pátým dalajlamou navrátit původní význam. Mocným spojencem se mu v tom stal císař Kchang-si, kterému byli trnem v oku rozpínající se Džúngaři na západě a Tibet mu měl opět posloužit jako nástroj k působení na jejich náboženské uvědomění. Císař totiž chápal, že příklon dalajlamy na stranu Džúngarů by mohl značně ovlivnit loajalitu mongolských princů, kteří Mandžům poskytovali nezanedbatelnou vojenskou pomoc při obraně západních hranicích impéria (Petech 1973: 10). Protimandžusky orientovaný desi navíc dal již v minulosti otevřenou podporou Galdana najevo svůj vstřícný postoj k Džúngarům a ani teď se svými sympatiemi k nim nijak netajil. Desi se tak stal překážkou jak pro císaře, tak pro ambiciózního Lhabzang-chána. Léta vzájemného nepřátelství spolu s několika regentovými neúspěšnými pokusy Lhabzang-chána otrávit, rozdílné názory na náboženskou praxi a nevhodné chování dalajlamy nakonec vyústily v to, že Lhabzang-chán, vědom si podpory ze strany mandžuského dvora, v roce 1705 vtrhl s menší armádou do Lhasy, Sanggjä Gjamccha nechal popravit a převzal veškerou politickou moc v Tibetu. Císař Kchang-si, který byl tímto zbaven svého dlouholetého protivníka, jmenoval oddaného Lhabzang-chána novým tibetským regentem (Rockhill 1998: 28).

Problémem číslo jedna se nyní stal nezvedený šestý dalajlama, který se sice formálně vzdal svých mnišských slibů a následnických práv nejvyššího představeného školy Gelug (Rockhill 1998: 28), ale mongolská knížata a Tibeťané ho stále uctívali coby právoplatného převtělence bódhisattvy Avalókitěšvary. Bez dalajlamova vlivného podporovatele Sanggjä Gjamccha bylo ale nyní sesazení mladého rebela jen otázkou času. Císař Lhabzang-chánovi nařídil, aby byl dalajlama neprodleně zatčen a poslán s eskortou do Pekingu, ale Lhabzang-chán se, v obavách z možné vzpoury mezi mnichy a

mongolskými knížaty, pokusil vyřešit záležitost legální cestou. Rozhodl se k sesazení dalajlamy získat souhlas nejvyšších představených Gelugpy, a tak je za tímto účelem svolal k rozpravě. Duchovní sice neskrývali hluboké rozčarování z dalajlamova chování, ale i nadále ho považovali za právoplatného převtělence, a tudíž odmítli s jeho sesazením souhlasit. Lhabzang-chán se tedy uchýlil k použití síly. Roku 1706 s podporou svých vojáků dalajlamu sesadil a přes silný odpor mnichů ho s mongolskou eskortou poslal přes Si-ning do Pekingu, kam ale dalajlama nikdy nedojel. Přestože čínské i tibetské prameny shodně uvádějí, že dalajlama zemřel cestou na následky těžkého onemocnění, obecně je rozšířen názor, a k jeho šíření pomohli i italští misionáři (Petech 1973: 13), že byl mladý lama cestou zavražděn (Desideri 2001: 127; Maraini 2005: 339). Lhabzang-chán se poté postaral o co nejrychlejší obsazení trůnu v Potále. Roku 1707 dosadil na uprázdněný trůn svého kandidáta (údajně vlastního syna) Ngawang Ješe Gjamccha, a prohlásil ho za skutečného šestého dalajlamu. Tibeťané ho však nikdy neuznali.

Lhabzang-chánova neomezená vláda však brzy vzbudila silnou vlnu nevole jak mezi Tibeťany, tak i v řadách kökenuurských Mongolů a do Pekingu dorazily stížnosti na jeho svévolné počínání. Císař se snažil mongolské náčelníky všemožně uklidňovat, neboť jemu samotnému se Lhabzang-chánovo jednání nijak nepřičilo. Nakonec ale v roce 1708 vyslal do Lhasy komisi pod vedením Mandžua La Tu-chuna 拉都渾, aby situaci prošetřila (Kolmaš 1967: 37). Na základě zprávy,⁸ kterou komise po návratu do Pekingu předložila, se císař rozhodl vyslat do Lhasy hlavního sekretáře (čín. š'-lang 侍郎) jménem Che-šou 赫壽, aby pomohl Lhabzang-chánovi proti vzbouřencům a nastolil znovu pořádek mezi přívrženci bývalého desiho (Smith 1996: 122). Ačkoliv mise sekretáře Che-šoua nebyla podpořena žádnou vojenskou silou a její úspěch byl tedy plně závislý na Lhabzang-chánově loajalitě k císaři, lze ji považovat za první úspěšný pokus mandžuského dvora o přímý zásah do vnitřních záležitostí Tibetu. Mise byla však pouze dočasná, a tak se Che-šou roku 1711 vrátil do Pekingu.

⁸ Překlad La Tu-chunovy zprávy viz Rockhill 1998: 31.

V roce 1708 se v Khamu (východní Tibet) narodil chlapeček neobyčejných schopností, o němž se rozšířily zvěsti, že by mohl být pravým nástupcem zemřelého šestého dalajlamy. Vzhledem k tomu, že císař otálel s uznáním dalajlamy dosazeného Lhabzang-chánem, který navíc neměl podporu tibetského lidu ani mongolských náčelníků, rozhodl se chán znepokojující situaci kolem zázračného chlapce prověřit. Vyslal k němu tedy církevní hodnostáře, kteří sice nepotvrdili chlapce coby nového převtělence, ale chlapcovi rodiče se vzhledem k nebezpečnosti situace rozhodli utéci spolu s dítětem pod ochranou Mongolů do Amda, kde však byli na císařův rozkaz zadrženi a umístěni v klášteře Kumbum (čín. Tcha-er-s' 塔爾寺). Císař zde očividně pocítil příležitost, jak rozšířit svůj vliv. Přestože dosud nebyl přesvědčen o tom, zda je chlapec skutečně tím pravým převtělcem, ponechal si ho jako eso v rukávu pro případ, že by dosazený Lhabzang-chánův kandidát nakonec selhal (Petech 1973: 18).

Lhabzang-chánova vláda v centrálním Tibetu se mezitím chýlila ke konci. Představitelé významných tibetských klášterů a kökenuurských kmenů se roku 1714 obrátili na Cewang Rabdana (Galdanova synovce), vůdce džúngarských Mongolů obývajících oblast I-li 伊犁 na severozápadě Čínského Turkestánu s prosbou, aby Lhabzang-chána svrhl a pomohl jim dosadit na trůn sedmého dalajlamu drženého v Kumbumu. Cewang Rabdan, vědom si sílícího čínského vlivu v Tibetu a s touhou pomstít smrt desiho Sanggiä Gjamccha, spojence Džúngarů, vycítil v prosbě Tibeťanů ideální příležitost k posílení vlastní pozice na cestě za novým mongolským impériem. Džúngaři tedy prosby Tibeťanů vyslyšeli a v zimě roku 1717 vyslali do Tibetu dvě armády. Jedna z nich měla vysvobodit sedmého dalajlamu z čínského držení a dovést ho do Lhasy, druhá, o síle 6000 mužů, dorazila přes nehostinné severní planiny do Lhasy, kterou za pomoci sympatizujících mnichů z velikých klášterů školy Gelug ovládla. Nenáviděný Lhabzang-chán byl koncem roku 1717 zabit, ale džúngarská armáda spolu s mnichy, kteří jí pomáhali, začala ve městě plenit, loupit a napadat lid,⁹ kvůli čemuž během okamžiku ztratila veškerou podporu Tibeťanů (Smith 1996: 124).

⁹ Barvitý popis těchto událostí podává Desideri 2001: 127-136.

Nepřátelství Tibetanů vůči Džúngarům navíc vzrostlo poté, co vyšlo najevo, že se Džúngarům nepodařilo osvobodit mladého dalajlamu, neboť jejich druhá armáda byla v Amdu rozprášena císařským vojskem.

Smrtí Lhabzang-chána definitivně skončilo období vlády mongolských „Kráľů Tibetu“, ale Tibetanům vyvstal nový problém, jak se vypořádat s divokými Džúngary. Jejich působení nenechávalo v klidu ani císaře Kchang-siho, který nelibě nesl smrt promandžusky orientovaného Lhabzang-chána a navíc se obával džúngarského vlivu na Tibetské náhorní plošině (Bell 1998: 36; Kolmaš 2004: 111). V roce 1718 proto ve spojení s kökenuurskými náčelníky vyslal do Tibetu armádu o síle několika tisíc mužů, ta byla však Džúngary na hlavu poražena. Kchang-si tedy vyslal další, lépe vybavenou armádu o síle 10 000 mužů, které se podařilo Džúngary ze Lhasy vyhnat zpět do I-li (Žagabpa 2000: 128). Společně s touto armádou přišel do Lhasy z Kumbumu i sedmý dalajlama Kalzang Gjamccho a roku 1720 byl oficiálně dosazen na trůn. Bylo to vůbec poprvé, kdy čínská císařská armáda vstoupila do Lhasy.

Vyhnáním Džúngarů a triumfálním dosazením mladého dalajlamy, po kterém Tibetané i mongolští náčelníci tak dlouho volali, ze sebe mandžuský císař záměrně učinil ochránce tibetského buddhismu a bojovníka za legitimitu výběru převtělců. Postaral se o to, aby fakt, že císařská armáda přiváží pravého dalajlamu do Lhasy, byl dán na vědomí široko daleko po celém Tibetu a vyzýval všechny Tibetany, věrné dalajlamovy poddané, aby se připojili k císařské armádě a pomohli jí v postupu (Rockhill 1998: 35). To vše s prostým úmyslem učinit z Tibetu území závislé na Číně a získat přímou podporu Tibetanů.

4.3. Posilování vlivu – období protektorátu

Po úspěšném tažení proti Džúngarům byly provedeny rozsáhlé změny ve vojenské a civilní správě Tibetu, neboť politické uspořádání, která

přetrvávalo do té doby, nahrávalo nekalým politickým praktikám a neumožňovala přímou kontrolu zvenčí. Mandžuové v Tibetu instalovali provizorní vojenskou vládu složenou ze čtyř mongolských vojenských úředníků a dvou tibetských hodnostářů (Smith 1996: 126), nad nimiž dohlížel mandžuský generál Jen Sin 延信. Tato vláda v Tibetu fungovala do roku 1721, kdy byla vystřídána novým a definitivním zřízením. Toto zřízení si kladlo za cíl zamezit centralizaci moci v rukách jednoho muže, pročež byl zrušen úřad desiho a místo něj byla vytvořena čtyřčlenná ministerská rada kašag. Ta pracovala pod přímým dohledem velitele císařských vojsk, která byla ve Lhase ponechána v síle tří tisíc mužů k zabezpečení bezproblémového chodu nově ustaveného systému. Menší vojenské oddíly byly rozmístěny i podél cesty vedoucí ze S'-čchuanu do Tibetu (Kolmaš 2004: 111). Administrativní změny byly provedeny také v územní správě, a to jednak pro zlepšení komunikace mezi jednotlivými regiony a Lhasou, ale zejména proto, že velká část východního Tibetu byla převedena pod správu čínského guvernéra provincie S'-čchuan (Petech 1973: 66). Na posty v kašagu i místní správě byli dosazeni loajální stoupenci předchozího Lhabzang-chánova režimu a podporovatelé protidžúngarské opozice. Ti, kteří kolaborovali s okupanty, byli buď uvězněni, nebo rovnou popraveni a Lhabzang-chánův šestý dalajlama byl poslán do Pekingu, kde zanedlouho zemřel.

Císař Kchang-si zemřel po rovných šedesáti letech vlády v roce 1722 a byl vystřídán svým synem, známým pod panovnickým titulem Jung-čeng 雍正 (vládl 1723-1735). Ten již v roce 1723 zahájil politiku úspor, což v Tibetu vedlo k razantnímu snížení počtu císařských vojáků, neboť jejich vydržování v tak odlehlé lokalitě bylo příliš nákladné. Také se ukázalo, že přímá kontrola pohraničních oblastí východního Tibetu pomocí civilních úřadů je neefektivní, a tak byla v roce 1725 zavedena výhodnější a flexibilnější forma protektorátu (Petech 1973: 90). V souvislosti s tím došlo také v roce 1727 k posunu hranice mezi Tibetem a provincií S'-čchuan ve prospěch čínského území. Spolu s převedením Amda (Čching-chaj) pod čínskou správu v roce 1724 po mohutném mongolsko-tibetském protimandžuském povstání

znamenalaly tyto územní změny praktické zmenšení původního politicko-geografického území Tibetu téměř o polovinu (Kolmaš 1967: 42; Žagabpa 2000: 130). Kökenuurským Mongolům se totiž nelíbilo, že ačkoliv poskytli při vyhánění Džúngarů Mandžuům významnou pomoc, ocitli se díky císařově iniciativě na vedlejší koleji co se správy Tibetu a patronátu nad sedmým dalajlamou týče, přestože to byli oni, kteří od začátku mladého převtělence podporovali. Chošúdští Mongolové navíc usilovali o obnovení dědičného titulu „Krále Tibetu“, který zanikl spolu se smrtí Lhabzang-chána. Nespokojenost přerostla v ohromné povstání podporované mnichy z kláštera Kumbum, ke kterým se navíc přidali i čching-chajští Tibetané. Brutální potlačení rebelie císařskou armádou bylo následováno rozsáhlými konfiskacemi majetku, reorganizací místní správy a převedením území Amda pod správu čínského impéria (Smith 1996: 125-126).

V letech 1727 – 1728 zachvátila centrální Tibet občanská válka, vyvolaná rozpory mezi pročínskými členy kašagu a jejich nacionalistickými protějšky z dalajlamova okolí. Kritická situace, při které byl zavražděn jeden z ministrů, přiměla císaře Jung-čenga vyslat do Tibetu patnáctitisícovou armádu na podporu pročínských zástupců. Jelikož armáda dorazila do Lhasy v době, kdy už byl konflikt z velké většiny zažehnán, bylo jejím úkolem potrestat viníky. Osmnáct mužů bylo obviněno ze spiknutí a podněcování rebelie a byli veřejně popraveni rozřezáním na kusy či pomalým udušením. Čchingské právo navíc vyžadovalo, aby byli potrestáni i nejbližší rodinní příslušníci viníků, a tak trestu smrti neunikly ani ženy a děti. Mandžuům se tímto podařilo obyvatele Lhasy účinně zastrašit (Smith 1996: 129; Petech 1973: 132-134). Sedmý dalajlama a jeho otec byli identifikováni jako organizátoři protičchingského povstání a byli odvezeni na přechodnou dobu do východního Tibetu, kam byli eskortováni expedičním sborem vracejícím se zpátky na svá stanoviště v pohraničí.

Po nastolení pořádku byl v roce 1728 ve Lhasě zřízen úřad místodržícího, ambana¹⁰, který byl přímým představitelem mandžuského

¹⁰ Slovo „amban“ je mandžuského původu, znamená „veliký“ či „ministr“ a odpovídá čínskému titulu ta-čchen 大臣, „ministr“. Ve Lhasě tuto funkci vykonávali, až na dvě výjimky,

císaře v Tibetu (Žagabpa 2000: 133). Spolu s nezbytným úřednickým aparátem byla k ochraně ambana ve Lhase ponechána také vojenská posádka o síle 2000 mužů. Další dva jednotísícové oddíly pak zůstaly v Čhamdu a Lithangu ve východním Tibetu. Kolmaš (1967: 43-44) vysvětluje, že založení ambanátu ve Lhase v této době ještě v žádném případě nelze chápat jako počátek období mandžusko-čínské suverenity nad Tibetem. Pravomoci tibetské vlády zůstaly i po roce 1728 prakticky nezměněny. Přesto je třeba připustit, že přítomnost ambanů a zejména početné vojenské posádky jistě měla na konečné rozhodování tibetských autorit nemalý vliv. Obecně řečeno nebyli ale ambani pro tuto chvíli ničím jiným, než pozorovateli s povinností informovat císařský dvůr v Pekingu o situaci ve Lhase (Richardson 1962: 52).

Po občanské válce a změnách, které přinesla, se Tibet vrátil na nějaký čas do relativního klidu. Ministru Pholhanäovi, členovi kašagu, se díky jeho diplomatickým schopnostem a věrnosti mandžuskému císaři, kterou prokazoval již za Lhabzang-chánova režimu, podařilo vypracovat na prakticky nejmocnějšího muže v Tibetu. Postupně se mu podařilo vymýtit loupeživé bandy, které byly pozůstatkem občanské války, a zavést pořádek. Obnovil obchod, poštovní systém a zdanění. Zasloužil se také o obnovu klášterů a náboženských tradic a pracoval na zlepšení vztahů mezi náboženskými hodnostáři a vládou. V roce 1733 požádal z důvodů přílišné ekonomické zátěže pro město o stažení tří čtvrtin čínských vojáků, a jelikož byla situace v Tibetu císařským dvorem zhodnocena jako stabilní, bylo mu vyhověno. Ve Lhase tak zůstala pouze malá posádka o pěti stech mužích, která byla navíc přesunuta dále od města. V roce 1735 bylo dalajlamovi povoleno vrátit se do Lhasy, ale jeho pravomoci zůstaly nadále omezeny. Dalajlamovu otci byl, coby nedůvěryhodnému člověku, povolen vstup do

vždy Mandžuové. (Kolmaš 1957: 19). Jak píše Petech (1973: 74), ačkoliv do dnešních dob zůstal tento termín spjat především s císařskými místodržícími ve Lhase, původně byl pouze jakýmsi honorifikem vysoce postavených úředníků Vnitřního kabinetu (nej-ke 内阁 – poradní orgán, jehož prostřednictvím císař spravoval ostatní ministerstva) ve smyslu západního oslovení „Vaše excelence“.

Lhasy pouze jednou ročně a zbytek času musel trávit ve vesnici vzdálené tři dny cesty od hlavního města (Petech 1973: 158).

Mandžuoové se snažili upevňovat svou pozici v Tibetu nejen vojensky. V roce 1734 mandžuský císař nabídl tibetské vládě financování výstavby a vybavení nového kláštera poblíž tibetsko-čínských hranic. Císař později kromě hrazení potřeb mnichů vyplácel i poměrnou částku na krytí výloh za lisovaný čaj, spotřebovávaný v kláštorech celého Tibetu. Podle Žagabpy (2000: 134) „připadalo Mandžuoům v dlouhodobé perspektivě levnější vydávat peníze na kláštery, nežli na vojsko, které mělo udržovat v klidu Tibeťany žijící v pohraničí. Tím, že Tibeťany povzbuzovali, aby se stávali mnichy, snižovali počty jejich potencionálních vojáků“.

Pozitivní výsledky Pholhanäovy správy Tibetu byly po předchozích třiceti letech zmatku a ozbrojených konfliktů natolik evidentní, že mu císař Čchien-lung 乾隆, nastoupivší na trůn roku 1736 (vládl do roku 1795), v roce 1740 udělil mimořádný titul tün-wang 郡王, „princ druhé třídy“, původně vyhrazený pouze pro příslušníky mandžuské císařské rodiny (Kolmaš 1967: 44). Přes původní význam slova wang 王, „král“, byl tento titul pouhou vznešenou šlechtickou hodností. Není však pochyb o tom, že Pholhanä byl ve své době skutečným a prakticky neomezeným vládcem Tibetu. Dalajlamovy pravomoci byly omezeny a čínský dohled v Tibetu byl díky stabilním podmínkám pouze formální (Petech 1973: 163).

Pholhanä zemřel v roce 1747. Na jeho místo nastoupil jeho syn Gjurme Namgjal, který se před shromážděním významných církevních i laických hodnostářů zavázal pokračovat v politice svého otce. Již zanedlouho ale dal najevo, že po svém otci příliš pokory nezdědil. Od počátku se snažil omezovat vliv ambanů na dění v Tibetu, a protože císař novému správci Tibetu důvěřoval, stáhl dokonce na jeho žádost ze Lhasy většinu císařské posádky a ponechal zde pouhých sto mužů, kterým zároveň přikázal, aby se nevměšovali do vnitropolitických záležitostí Tibetu a zdrželi se jakéhokoliv vykořisťování místních obyvatel (Žagabpa 2000: 136). Gjurme Namgjalova horlivost však brzy vzbudila císařovo podezření, když prostřednictvím

ambana poslal ke dvoru žádost, aby do původních tibetských oblastí, které byly za vlády císaře Kchang-siho převedeny pod čínskou správu, a kde měly stále velký vliv ostatní buddhistické školy, směl vyslat lamy z největších klášterů školy Gelug, aby tam šířili své učení (Smith 1996: 131). Úřad pro správu závislých území¹¹, Li-fan-jüan 理藩院, v tom však vycítil možnou snahu o znovuzískání politického vlivu na těchto územích. Císař nařídil prošetření této otázky, čímž se vyhnul nutnosti na žádost přímo odpovědět, ale nedůvěra vůči tibetskému správci zapustila v jeho mysli první kořeny (Peteck 1973: 187-188).

Mandžuská podezřívavost vůči Gjurme Namgjalovi byla však zcela namístě. Ambani správce podezřívali, že ve spojení s Džúngary připravuje protičchingskou vzpouru, což se ukázalo jako pravděpodobné, když Gjurme Namgjal začal shromažďovat armádu (Žagabpa 2000: 137). V roce 1750 se mandžusští místodržící rozhodli pomocí léčky tibetského správce zabít a tím vypjatou situaci vyřešit. Císař Čchien-lung, který byl o situaci informován, ale v přístupu k celé věci projevoval neobvyklou naivitu, a protože nakonec nevěděl, co si počít, delegoval pravomoc na ambany ve Lhase. Gjurme Namgjal byl tedy pod záminkou politické rozpravy pozván do mandžuské rezidence ve Lhase, kde byl ambany proklán mečem. Oba ambani byli krátce nato spolu s dalšími mandžuskými úředníky a desítkami čínských vojáků zabiti rozběsněným davem a ambanská rezidence byla vypálena. Eskalace násilí konečně donutila císaře Čchien-lunga k vyslání vojenské expedice, která do Lhasy dorazila počátkem roku 1751. Soudní procesy a popravy účastníků incidentu, provedené demonstrativně stejně drastickým způsobem jako ty v roce 1728, byly následovány souhrnem opatření, kterými chtěl císař zajistit stabilitu v zemi a ještě více posílit pozici ústřední vlády. Do té doby povětšinou pouze formální a zdvořilostní funkce ambanů byla rozšířena o vykonávání dohledu nad ministerskou radou, které mohli navíc předkládat návrhy a činit doporučení. Pro zvýšení bezpečnosti a kontroly byla lhaská posádka rozšířena na 1500 mužů. Sedmý dalajlama byl prohlášen

¹¹ Úřad pro správu závislých území, založený roku 1638, měl za vlády dynastie Čching na starosti záležitosti hraničních oblastí mandžuského impéria, především pak otázky Tibetu, Mongolska a Čínského Turkestánu.

duchovním a světským vládcem Tibetu (Kolmaš 2004: 112), čímž se stal také nadřízeným ministerské rady – kašagu (Žagabpa 2000: 137). Petech (1973: 213) k tomuto však podotýká, že ministři kašagu, kalöni, byli sice za svou práci dalajlamovi přímo odpovědní, ale v žádném z čínských dokumentů se o prohlášení dalajlamy za vládce Tibetu nedočteme. Podle Petecha totiž Mandžuoové věřili, že těmito opatřeními pouze obnovují režim, který panoval za vlády pátého dalajlamy, jenž byl politicky velmi schopnou a respektovanou autoritou. Podobných prohlášení tedy nebylo zapotřebí.

Smrt sedmého dalajlamy v roce 1757 vyvolala otázku, kdo se postaví do čela země, dokud nebude na trůn dosazen nový převtělenec. Nakonec byla císařským dvorem ustanovena funkce regenta, vykonávaná vysokým buddhistickým hodnostářem, který po dobu hledání a nezletilosti nového dalajlamy přebíral jeho státnické povinnosti. Nový regent zanedlouho vstoupil do vyjednávání s Čínou, když Mandžuoové zaútočili na džúngarské Mongoly, kteří se pod tlakem chystali utéci do Ruska. Regent, vědom si někdejších svazků s Mongoly, vystoupil v jejich prospěch a dosáhl dohody, která těmto běžencům umožnila zůstat v oblastech jejich původních sídlišť (Žagabpa 2000: 140). V roce 1781 přebírá moc osmý dalajlama, Džampal Gjamccho, ale regenta ponechává nadále v úřadě a věnuje se spíše duchovnímu životu.

Zpočátku pouze obchodní spory, které tibetská vláda vedla s výbojnými nepálskými Gurkhy přerostly v letech 1788 – 1792 v otevřený válečný konflikt. Gurkhové v roce 1774 obsadili Sikkim, tehdejší tributární území Lhasy, a později, v roce 1788, také tibetské provincie u nepálských hranic, kde drancovali místní usedlosti a vesnice. Tibetská vláda ve spolupráci s ambany požádala císaře o vojenskou pomoc. Do Tibetu byla tedy vyslána armáda, jejíž generál však vyjednal s Gurkhy příměří, přičemž se zavázal, že Tibet bude za stažení gurkhských vojsk odvádět jejich vládci pravidelný roční tribut (Rockhill 1998: 42). Dalajlamova vláda však odvádět tribut Gurkhům odmítla, na což Gurkhové zareagovali novou, ještě silnější invazí. Tentokrát se dostali až do druhého největšího tibetského města Žikace, kde vyplenili klášter Tašilhünpo, sídlo pančenlamy, druhého

nejvyššího představitele náboženské hierarchie školy Gelug po dalajlamovi. Čchingové proto vyslali další armádu, složenou převážně z tibetských vojáků, která Gurkhy zatlačila zpět na území Nepálu a pronásledovala je až do vnitrozemí k hlavnímu městu Káthmándú. Spolu s uzavřením příměří byli Gurkhové donuceni vrátit kořist, kterou odnesli z kláštera Tašilhünpo a zavázat se k odvádění tributu čchingské vládě každých pět let.

Úspěšné tažení proti Gurkhům se stalo základem pro budoucí nárokování čínské suverenity nad Nepálem, ale především poskytlo záminku pro poslední, zdaleka však nejsilnější upevnění čínského vlivu v Tibetu (Smith 1996: 134-135). Čínský dvůr pochopil, že je třeba podniknout kroky, které by napříště zabránily kterékoliv cizí mocnosti uplatňovat svůj vliv uvnitř hranic čchingského impéria a jeho hraničních území, což se tehdy týkalo už i Britů, jejichž zájmy byly v regionu stále více patrné. Císař proto zavedl nová, ještě razantnější opatření k omezení jakékoliv změny vnitřních poměrů a k zabezpečení země proti útokům zvenčí. Reformy se týkaly především armády, státní správy a financí, jejichž kontrola byla prostřednictvím ambanů převedena přímo do rukou ústřední čínské vlády. Veškeré rozhodování tibetské vlády bylo podřízeno schvalování ze strany ambanů. Tibetským hodnostářům, včetně dalajlamy, bylo propříště zakázáno oslovovat císaře přímou cestou a svá memoranda k mandžuskému dvoru směli posílat výhradně prostřednictvím ambanů ve Lhase. Převážná většina důležitých míst v tibetské vládě byla přidělována až na doporučení císařského zástupce (Kolmaš 1957: 22). Podle Kolmaše (2004: 113) se tak „ve vzájemném poměru obou zemí vytvořil kvalitativně nový vztah vazala (Tibetu) k jeho suzerénu (mandžuské Číně), označovaný někdy jako ‚čínský protektorát‘ nad Tibetem“.

Čchien-lungův reformní dokument, který shrnoval tyto změny, hned v prvním bodě obsahoval také nařízení k výběrům převtělenců:

[...] Jakmile se čtyři ochránci Dharmy shodnou [na jednom chlapci], [slonovinový] proužek se jménem vybraného chlapce se vloží do urny společně s prázdným proužkem. Pokud je vylosován prázdný proužek, pak [chlapec] nemůže být uznán a je třeba vyhledat jiného [kandidáta].

Mimoto je při volbě reinkarnací dalajlamů a pančenlamů nutné zapsat jejich jména na proužky mandžuským, čínským a tibetským písmem, jen tak je možno získat důvěru lidu v podnebesí.¹²

Podle tohoto nařízení se při každém výběru převtělců všech úrovní náboženské hierarchie mělo jméno kandidáta losovat za přítomnosti ambana ze zlaté urny, kterou císař do Lhasy daroval. Cílem tohoto opatření, jak uvádí Smith (1996: 135), mělo být posílení čínské suverenity prostřednictvím kontroly výběru převtělců a zamezení možnosti zmanipulovaných výběrů, kdy byl za účelem koncentrace světské i náboženské moci v rukách určitého aristokratického rodu za převtělence prohlášen některý z jeho členů. Právě na toto opatření se čínská strana i v současnosti často odvolává jako na důkaz čínské suverenity v Tibetu. Podle Slobodníka (2007: 42) však toto nařízení nebylo nijak pravidelně dodržováno, neboť devátý, třináctý a čtrnáctý dalajlamové byli vybráni tradiční metodou a losování z urny se používalo spíše jen k formálnímu potvrzení kandidáta, již předem vybraného církevními hodnostáři. U méně významných linií převtělců se pak losování z urny používalo nepravidelně.

4.4. Pád protektorátu

Většina reforem konce osmnáctého století nebyla nikdy důsledně zavedena, nebo časem přestala být dodržována (Smith 1996: 137). Přesto však tyto reformy znamenaly vrchol mandžuské moci v Tibetu a do dění na náhorní plošině jakoby po bouřích předchozích sta let vnesly klidnější vítr. Smrtí císaře Čchien-lunga v roce 1795 skončilo slavné období rozmachu dynastie Čching a v následujícím století zaznamenala postupný úpadek jak samotná dynastie, tak její zájem o dění v Tibetu. Problémy, které

¹² Sgrolkar et al. (ed.) 1995: 50.

Přestože se podle původního znění císařova ediktu mělo jednat spíše o jakési potvrzení správnosti volby, kdy se do urny vkládal jeden proužek se jménem a druhý prázdný, postupem času docházelo i k situacím, kdy se losovalo i ze tří jmen najednou. Výběr převtělců tak připomínal spíše loterii.

v devatenáctém století otrásaly Čínou, nedovolily mandžuské vládě soustředit se více na dění v okrajových oblastech, a tak se dění v Tibetu v zájmech čínské vlády dostalo až na druhou kolej. Důsledkem sníženého zájmu mandžuského dvora bylo i to, že do Lhasy byli později posíláni neschopní a úplatní úředníci, měnící se v pravidelných tříletých intervalech, kteří pohrdali tibetským lidem a kulturou (Kolmaš 1957: 25) a mnohdy se do veřejného života v Tibetu zapojovali spíše nekalými praktikami. Bell (1998: 41) připouští i možnost, že byli, spolu s některými tibetskými ministry a regenty, zapleteni do předčasných úmrtí osmého až dvanáctého dalajlamy, kteří zemřeli za podivných okolností ve velmi mladém věku.

Na počátku devatenáctého století se ještě vládě v Pekingu dařilo přímo do tibetských záležitostí zasahovat. Roku 1807 armády vyslané ze Lhasy a z Číny spojenými silami potlačily rebelii v oblasti Golok v Amdu. Povstání přívrženců učení Bílého lotosu v provincii Kan-su (1822-1831) však již centrální vládu zaměstnalo natolik, že s povstáním Tibeťanů proti Mongolům v oblasti jezera Kōkenuur se musela lhaská vláda prostřednictvím své armády vypořádat sama, což se jí povedlo až v roce 1854 (Smith 1996: 138).

Ve stejné době, kdy mandžuská Čína utrpěla zdrcující porážku v opiových válkách a zevnitř ji rozkládalo povstání Tchaj-pchingů, museli se Tibeťané vlastními silami vypořádat také s útoky severoindických Dogrů a druhou vlnou útoků nepálských Gurkhů. Čínská posádka ve Lhasě byla vzhledem k nedodržování pravidelné obměny vojáků v rozkladu a tedy neschopná akce. Lhaský amban navíc v roce 1847, zřejmě kvůli potížím centrální vlády s opiovými válkami, předal rozhodovací pravomoc nad vojenskými a finančními záležitostmi Tibetu tibetské administrativě (Smith 1996: 139). Útoky se Tibeťanům sice podařilo odrazit, ale v následujících jednáních již tak úspěšní nebyli. Uzavřená dohoda Tibeťany zavazovala k odvádění ročního tributu a nadále jim zakazovala vybírat poplatky od gurkhských obchodníků a kupců (Žagabpa 2000: 160).

Výsledek zřejmě nejzávažnějšího incidentu čínsko-tibetských vztahů devatenáctého století naznačuje, že Tibet ve druhé polovině devatenáctého století nabíral dech k postupnému znovuzískání moci nad svým územím a

čínská strana nebyla s to tento vývoj zvrátit. V roce 1860 vypukly rozbroje mezi tibetskými obyvateli Ňagrongu, územím, které za císaře Jung-čenga přešlo pod čínskou správu provincie S'-čchuan, a jejich sousedy, následkem čehož byla přerušena důležitá komunikační cesta mezi Tibetem a provincií S'-čchuan, tradiční výspou mandžuské moci v Tibetu. Čína, v té době rozvrácená povstáním Tchaj-pchingů 太平, nebyla schopna tyto nepokoje uklidnit. Situaci vyřešil až zásah tibetských vojsk v roce 1863, načež byl Ňagrong navrácen zpět pod lhaskou správu (Kolmaš 1967: 51). Tento stav, který vydržel až do roku 1911, kdy byla oblast opět zabrána Čínou, byl později mezi místními Tibeťany a Číňany zdrojem nepřetržitého napětí.

Pod taktovkou Mandžů se v této době v Tibetu formoval i přístup k představitelům západních mocností. Během devatenáctého století se, přes veškerou snahu o izolaci, do Tibetu dostávalo čím dál více cestovatelů, výzkumníků, misionářů a obchodníků ze západu. Možná i díky svým vlastním špatným zkušenostem se západem se ústřední vláda snažila minimalizovat jejich pronikání do Tibetu. Protizápadní propaganda se přenesla i do náboženské sféry, když čínští mniši z velkých tibetských klášterů přesvědčovali tibetské mnichy, že cizí cestovatelé představují pro buddhistickou víru reálné nebezpečí (Žagabpa 2000: 154). Čínsko-tibetské snahy o uhájení uzavřenosti obou zemí však proti záměrům západních mocností neobstály. Zcela zásadní úlohu v dalším vývoji čínsko-tibetských vztahů pak sehrála Velká Británie.

Tibeťané poprvé vstoupili s oficiálními britskými zástupci v kontakt již roku 1774, kdy se pančenlama snažil zprostředkovat dialog mezi Bhútánem napadajícím své sousedy a britskou Indií, jejímž armádám se na žádost napadených podařilo bhútánská vojska zatlačit zpět na jejich území. Nato byl do Tibetu britskou Východoindickou společností vyslán diplomat George Bogle, který měl v Žikace připravit založení obchodní mise. Bogle byl sice vlídně přijat, ale misi se mu založit nepodařilo (Williams 1937: 108). Po něm následovaly další mise a výpravy, např. oficiální cesta kapitána Samuela Turnera v roce 1783 za dalším upevněním britsko-tibetských vztahů, či neoficiální podnik dobrodruha Thomase Manninga, který přišel do Lhasy

v přestrojení v roce 1811. Velká Británie posléze začala systematicky upevňovat své postavení v regionu postupnými zábory malých království, která byla tradičními tributárními územími Tibetu a přímo s ním sousedila. Záborem Ladaku v roce 1846, jižního Sikkimu roku 1850 a invazí do Bhútánu roku 1865 britská Indie posunula své hranice na sever až k tibetskému území (Kolmaš 1967: 52).

Územní neshody při sikkimsko-tibetských hranicích vyústily roku 1888 v první ozbrojený konflikt mezi tibetskými vojsky a vojenskými oddíly Velké Británie. Porážka, kterou Britové Tibeťanům uštědřili, byla 17. března roku 1890 v Kalkatě následována sepsáním smlouvy mezi Čínou a Británií. Kromě úpravy hranic mezi Sikkimem a Tibetem v této smlouvě Čína přiznala Anglii nad Sikkimem svrchovanost.¹³ Protože však hlavním cílem britských snah v Asii bylo získání nových odbytišť pro dovážené zboží, kalkatská smlouva byla následována další čínsko-britskou dohodou podepsanou 5. prosince 1893 v Dardžilingu. Kromě jiného bylo předmětem této smlouvy také zřízení obchodního tržiště v Ja-tungu 亞東 na tibetské straně hranice, otevřeného pro všechny britské poddané za účelem obchodu.¹⁴ Rok 1890 tak pro Tibet znamenal konec období izolovanosti a jeho zatažení na pole dravé mezinárodní politiky, kde se v té době hrálo o územní a ekonomické rozdělení světa.

Způsob uzavření těchto smluv ukazuje, jak podotýká Kolmaš (1967: 55), že ačkoliv byla autorita mandžuské Číny na konci devatenáctého století v troskách, čínská suverenita v Tibetu byla tehdy běžně přijímaným a uznávaným faktem, který nezpochybňovala ani Velká Británie. Přestože se obě smlouvy týkaly výhradně záležitostí Tibetu, smluvními stranami byly pouze Velká Británie a Čína, přičemž žádný tibetský zástupce nebyl k jejich ratifikaci přizván. Tibeťané se proto smlouvami necítili nijak vázáni, odmítli se jejich podmínkami řídit a veškeré stížnosti britského guvernéra v Indii,

¹³ Text kalkatské smlouvy viz Žagabpa 2001: 312.

¹⁴ Text smlouvy viz Žagabpa 2001: 313.

Lorda Curzona, zůstávaly nevyslyšeny. Nervozita na straně Velké Británie narůstala.

Roku 1895 se moci chopil třináctý dalajlama, velmi obratný a schopný politik, který, po linii svých pěti politicky neschopných předchůdců, kdy o moc soupeřila vláda se zástupnými panovníky – regenty, pevně uchopil moc do ruky. Napětí britské vlády z nesplněných cílů zvyšoval, kromě tibetského odporu, i sílící vliv Ruska, které pro britské zájmy ve střední Asii představovalo nebezpečnou konkurenci. Třináctý dalajlama navíc dopřával sluchu burjatskému mnichovi Agvanu Dordžijevovi, který přišel okolo roku 1880 do Lhasy na studia a zanedlouho se stal dalajlamovým učitelem a rádcem. Dordžijev prezentoval ve Lhasě carské Rusko jako stát, jehož politika je na hony vzdálená agresivnímu postupu Velké Británie, a který může Tibet před britským imperialismem ochránit, zejména v době, kdy upadající moc mandžuského dvora již přílišné záruky neskýtá. Tibetská vláda se okamžitě postavila proti dalajlamovu plánu získat v carském Rusku spojence s tím, že Tibet žádného ochránce nepotřebuje (Williams 1937: 112), ale dalajlama se přesto prostřednictvím Dordžijeva na ruského cara několikrát obrátil s prosbou o navázání bližších kontaktů. Car jakoby však neměl o Tibet příliš velký zájem (Kolmaš 1957: 37), a tak Dordžijev přivážel do Lhasy od carského dvora pouze neurčité sliby.

Dalajlamovy snahy o navázání kontaktů s Ruskem se však staly pomyslnou poslední kapkou do poháru trpělivosti prchlivého guvernéra britské Indie Lorda Curzona. Ten se navzdory zdrženlivému postoji britské vlády v Londýně rozhodl zajistit zájmy své země v Tibetu za každou cenu. Do Tibetu byla proto koncem roku 1903 vyslána obchodní mise pod vedením generála Francise Younghusbanda za účelem jednání o obchodních otázkách. Tibeťané se však i nadále odmítali s anglickými vyslanci bavit, a tak se s příchodem třítisícové vojenské posily z Indie tato obchodní mise změnila ve vojenskou expedici. Generál Younghusband si se svými vojáky prostřílel Tibetem cestu k jednacímu stolu ve Lhasě, kde prakticky donutil tibetské autority k podepsání nové dohody upravující podmínky zahraničního obchodu v Tibetu (Maraini 2005: 344). Touto dohodou, uzavřenou bez

podpisu čínských představitelů, se tibetská vláda zavázala k dodržování původní dohody z roku 1890 a mimo jiné i k otevření tří obchodních tržišť přístupných všem britským i tibetským poddaným.¹⁵ Younghusbandova expedice za tímto „obchodním jednáním“ stála život tisícovku tibetských vojáků (Smith 1996: 159). Ještě než britská armáda dorazila do Lhasy, uprchl třináctý dalajlama do Mongolska a posléze do Číny, kvůli čemuž byl císařovou vyhláškou zbaven světské moci, což však Tibeťané odmítli respektovat (Smith 1996: 158).

Císařský dvůr v Pekingu se během Younghusbandovy expedice nezmohl na přímý odpor, ale přítomnost Britů v Tibetu donutila upadající mandžuskou dynastii k vzepětí posledních sil za účelem posílení a upevnění svého vlivu. To se nejvíce projevilo ve východním Tibetu, kde se jednotky s'-čchuanské armády pod velením generála Čao Er-fenga 趙爾豐 pustily do záboru území. To bylo provázeno hojnými násilnostmi a rabováním. Lokální tibetské úřady byly rušeny a jednotlivé oblasti byly převáděny pod přímou čínskou správu. Nespokojenost místních obyvatel přerůstala v lokální vzpoury, s nimiž se ale Čao Er-feng velmi nesmlouvavě vypořádal. Generál byl ve svém úsilí velmi úspěšný a ústřední vládě v Pekingu byl proto zanedlouho předložen návrh, aby byla z nově dobytých území vytvořena provincie Si-kchang 西康 (Kolmaš 1967: 65). Pád mandžuské dynastie však tento návrh na čas odsunul mimo oblast zájmu a své realizace se dočkal až v období republiky.

V centrálním Tibetu se mezitím tehdejší amban snažil prosadit ekonomické a správní reformy, k čemuž si od centrální vlády žádal vyslání vojenských jednotek, neboť v Tibetu byla dosud pouze nevelká posádka ve Lhase, která byla osobní ambanovou stráží, a ještě menší jednotka v Žikace. Současně se Čína také musela postarat o zajištění bezpečnosti na tibetských tržištích a obchodních cestách, k čemuž ji zavazovala nová obchodní

¹⁵ Komplettní znění dohody viz Žagabpa 2001: 315.

dohoda,¹⁶ uzavřená s Anglií v roce 1908 (Kolmaš 1957: 78; Žagabpa 2000: 196). Volání po větším přísunu čínských vojsk nakonec přimělo ústřední vládu k vyslání expedičního sboru ze S'-čchuanu. Třináctý dalajlama se do Lhasy vrátil v prosinci roku 1909 a okamžitě vyvinul úsilí k zastavení postupující s'-čchuanské armády, byl však ambanem přesvědčován, že vojsko se do Tibetu přesouvá skutečně pouze za účelem zajištění bezpečnosti obchodníků. Armáda dosáhla Lhasy na počátku roku 1910 a začala střílet do obyvatelstva. V panice, která zachvátila Lhasu, dalajlama opět uprchl, tentokrát však ke svým někdejšími nepřátelům, do britské Indie. Amban poslal do Pekingu zprávu o dalajlamově útěku, na což císařský dvůr opět zareagoval vydáním dekretu o dalajlamově sesazení. Tibetská vláda se rozpadla, neboť většina hodnostářů uprchla s dalajlamou do Indie, a tak si veškerou moc ve Lhasě rozdělili amban Lien Jü 聯豫 a generál čínského expedičního sboru Čung Jing 鍾穎. Lien Jü poté provedl změny v tibetské samosprávě, které ale neměly dlouhého trvání. Na podzim roku 1911 vypukla v Číně Sinchajská revoluce (Sin-chaj ke-ming 辛亥革命), která v Tibetu rozpoutala vlnu povstání jak Tibeťanů proti Číňanům, tak čínských vojáků proti svým velitelům (Kolmaš 1957: 135). Tibetská frustrace z letitého podřízeného postavení se v momentě proměnila v ohromnou vlnu násilí. Tibetskému vojsku, vedenému z indického exilu dalajlamovou skupinou, se podařilo po urputných bojích obklíčit vysílenou čínskou posádku ve Lhasě a donutit ji ke kapitulaci. Všechna čínská vojska a úředníci byli do počátku roku 1913 odsunuti zpět do Číny a dalajlama se v lednu téhož roku vrátil do Lhasy, kde v březnu vydal prohlášení, které je obecně přijímáno jako „Deklarace nezávislosti“ (Kolmaš 1967: 66; Smith 1996: 182). Podle Kolmaše (1957: 141) tak „odchodem čínských vojsk ze Lhasy a Tibetu vůbec skončila jakákoliv faktická vláda Číny nad Tibetem“.

¹⁶ Kompletní znění dohody viz Žagabpa 2001: 321.

5. Závěr

Vztah Číny a Tibetu se od sedmého století našeho letopočtu proměnil ze vztahu dvou suverénních států soupeřících o moc ve středoasijském regionu, na vztah suveréna – Číny a jeho závislého území – Tibetu. Za povšimnutí stojí fakt, že kdykoliv byl Tibet v minulosti ovládán, vždy to bylo nechanskými vládci Číny a naopak, kdykoliv byla v Číně u moci chanská dynastie, císaři o Tibet nejevili přílišný zájem a vzájemné vztahy upadaly.

Nástupem dalajlamů na post duchovních i světských vládců Tibetu v roce 1642 a převzetím moci nad Čínou mandžuskou dynastií Čching o dva roky později začala nová etapa čínsko-tibetských vztahů, kdy se znovu uplatnil Mongoly zavedený vztah kněz – patron. Mandžuoové sice převzali model správy Tibetské náhorní plošiny po Mongolech, neboť je k tomu vedla zpočátku stejná motivace, totiž získat v tibetském buddhismu nástroj ke kontrole porobených národů, leč postupem času svůj přístup zcela změnili. Zatímco Mongolové s důvěrou delegovali svou moc na tibetské vysoce postavené církevní hodnostáře, Mandžuoové od první poloviny 18. století raději do Lhasy vysílali své vlastní mandžuské úředníky. Tento vztah, zprvu založený na náboženské výměně, se tak postupem času přeměnil ve skutečný protektorát a Tibet se ocitl pod přímou kontrolou císařského dvora v Pekingu. Do konce osmnáctého století dokázali Mandžuoové v Tibetu postupně zesilovat svůj vliv, ale století devatenácté již bylo svědkem nezadržitelného úpadku mandžuské moci nejen na náhorní plošině. Západní mocnosti, zejména pak Velká Británie, vytrhly nejdříve samotnou Čínu a pak i Tibet ze sebestředné izolace a nevybíravým způsobem je zatáhly na pole mezinárodní politiky, kde musely začít hrát podle pravidel, která již dávno určil někdo jiný. Pád císařství v Číně pak zpřetrhal veškeré vazby, které Mandžuoové více jak dvě a půl století se Lhasou budovali. Tibet tím po dlouhé době vykročil do období faktické nezávislosti, jehož délka však závisela pouze na tom, kdy se Čína vypořádá se svými vnitřními problémy a obrátí svůj zrak opět směrem ke Lhasě.

Použitá literatura

- AHMAD, Z. (1970). *Sino-Tibetan Relations in the Seventeenth Century*. Roma: Istituto Italiano per il Medio ed Estremo Oriente.
- BELL, C. (1992). *The Religion of Tibet*. Delhi: Motilal Banarsidass Publisher Private Limited.
- BELL, C. (1998). *Tibet Past nad Present*. Delhi: Book Faith India.
- DESIDERI, I. (2001). *Cesta do Tibetu*. Praha: Argo.
- KOLMAŠ, J. (1957). *Pád ambanátu v Tibetu na sklonku vlády mandžuské dynastie*. Nepubl. diplomová práce. Praha: ÚDLV, FF UK.
- KOLMAŠ, J. (1967). *Tibet and Imperial China. A Survey of Sino-Tibetan Relations up to the End of the Manchu Dynasty in 1912*. Canberra: The Australian National University.
- KOLMAŠ, J. (2004). *Tibet: Dějiny a duchovní kultura*. Praha: Argo.
- LI, G. R. (2002). „State Building before 1644“. in W. J. Peterson (ed.). *The Cambridge History of China. Volume 9. Part One: The Ch'ing Empire to 1800*. Cambridge: Cambridge University Press. 9-72.
- LI Pcheng-nien 李鹏年 et al. (ed.) (1998). *Čching-čchu wu-š' ta-laj-la-ma tang-an š'-liao süan-pien* 清初五世达赖喇嘛档案史料选编. Pej-ting 北京: Čung-kuo cang-süe čchu-pan-še 中国藏学出版社.
- MARAINI, F. (2005). *Skrytý Tibet*. Praha: Paseka.
- PETECH, L. (1973). *China and Tibet in the Early 18th Century. History of the Establishment of Chinese Protectorate in Tibet*. Connecticut: Hyperion Press.
- RICHARDSON, H. E. (1962). *Tibet and its History*. London: Oxford University Press.

ROCKHILL, W. W. (1998). *The Dalai Lamas of Lhasa and their relations with The Manchu Emperors of China 1644-1908*. Dharamsala: Library of Tibetan Works & Archives.

SGROLKAR et al. (ed.) (1995). *A Collection of Historical Archives of Tibet*. Beijing: Cultural Relics Publishing House.

SLOBODNÍK, M. (2007). *Mao a Buddha: náboženská politika voči tibetskému buddhizmu v Číne*. Bratislava: Chronos.

SMITH, W. W., Jr. (1996). *Tibetan Nation. A History of Tibetan Nationalism and Sino-Tibetan Relations*. Colorado: Westview Press.

TULKU, T. (2006). *Starověký Tibet*. Praha: Vyšehrad.

Velvyslanectví Čínské lidové republiky. (2001). *Tibet včera a dnes*. Praha: Futura.

WECHSLER, H. J. (1979). „T'ai-tsung (reign 626-49) the consolidator“. in D. Twitchett – J. K. Fairbank (ed.). *The Cambridge History of China. Volume 3. Sui and T'ang China, 589-906, Part I*. Cambridge: Cambridge University Press. 188-241.

WILLIAMS, E. T. (1937). *Tibet and Her Neighbors*. Berkeley: University of Kalifornia Press.

ŽAGABPA, C. W. D. (2001). *Dějiny Tibetu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.